

Звіт подібності

метадані

Назва організації

Hungarian College of Higher Education Ferenc Rakoczi II Transcarpathian

Заголовок

Козуб Гергей Ігорович

Автор

Науковий керівник / Експерт

Козуб Гергей ІгоровичЕрік Марусич

підрозділ

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

0.88%

1.62%

КП 1

2.83%

2.88%

КЦ

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

13483

Кількість слів

106107

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв	Б	0
Інтервали	A→	0
Мікропробіли	␣	0
Білі знаки	Б	0
Парафрази (SmartMarks)	a	12

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	https://mtda.hu/books/szandtner_aladar_a_magyar_hadiarvagondozas_tiz_eve_Optimized.pdf	38 0.28 %
2	https://cyberleninka.ru/article/n/popytka-sozdaniya-rusinskoj-avtonomii-v-vengrii-v-1918-1919-gg	22 0.16 %
3	https://www.erdely.ma/az-elso-vilaghaboru-kirobbanasa	16 0.12 %

4	https://www.academia.edu/36555274/Papp_Antal_%C3%A9s_a_Miskolci_Apostoli_Exarch%C3%A1tus_az_egy%C3%A1zi_uni%C3%B3nism%C3%A9s_XX.sz%C3%A1zadi_fejezet%C3%A9ben_in_szerk_Papp_Andr%C3%A1s_Az_%C3%BAr_az_%C3%A9n_er%C5%91ss%C3%A9gem_Zsolt_18_3_150_%C3%A9ve_sz%C3%BCletett_Papp_Antal_c_k%C3%BCzikei_%C3%A9sek_2017_113_117	15 0.11 %
5	https://www.erdely.ma/az-elso-vilaghaboru-kirobbanasa	15 0.11 %
6	https://www.yumpu.com/hu/document/view/15000745/download-326kb-magyar/3	13 0.10 %
7	https://cyberleninka.ru/article/n/chemu-nauchilas-i-ne-nauchilas-evropa-za-poslednie-100-let	13 0.10 %
8	https://opac.elte.hu/Record/opac-EUL01-000042996/StaffView	12 0.09 %
9	https://collectanea.hu/baan-istvan-bacsinszky-andras-munkacsi-puspokke-valo-kinevezese	10 0.07 %
10	https://www.academia.edu/110654208/V%C3%A9ghse%C5%91_Tam%C3%A1s_Biz%C3%A1nci_r%C3%ADtus_katolikus_hit_magyar_identit%C3%A1s_Magyar_g%C3%B6r%C3%B6gkatolikusok	10 0.07 %
з домашньої бази даних (0.00 %)		
порядковий номер	заголовок	кількість ідентичних слів (фрагментів)
з програми обміну базами даних (0.00 %)		
порядковий номер	заголовок	кількість ідентичних слів (фрагментів)
з Інтернету (1.62 %)		
порядковий номер	джерело URL	кількість ідентичних слів (фрагментів)
1	https://mtda.hu/books/szandtner_aladar_a_magyar_hadiarvagondozas_tiz_eve_Optimized.pdf	43 (2) 0.32 %
2	https://www.erdely.ma/az-elso-vilaghaboru-kirobbanasa	38 (3) 0.28 %
3	https://cyberleninka.ru/article/n/popytka-sozdaniya-rusinskoy-avtonomii-v-vengrii-v-1918-1919-gg	22 (1) 0.16 %
4	https://cyberleninka.ru/article/n/chemu-nauchilas-i-ne-nauchilas-evropa-za-poslednie-100-let	22 (2) 0.16 %
5	https://www.academia.edu/36555274/Papp_Antal_%C3%A9s_a_Miskolci_Apostoli_Exarch%C3%A1tus_az_egy%C3%A1zi_uni%C3%B3nism%C3%A9s_XX.sz%C3%A1zadi_fejezet%C3%A9ben_in_szerk_Papp_Andr%C3%A1s_Az_%C3%BAr_az_%C3%A9n_er%C5%91ss%C3%A9gem_Zsolt_18_3_150_%C3%A9ve_sz%C3%BCletett_Papp_Antal_c_k%C3%BCzikei_%C3%A9sek_2017_113_117	15 (1) 0.11 %
6	http://visnyk-ist.uzhnu.edu.ua/article/view/266858	13 (2) 0.10 %
7	https://www.yumpu.com/hu/document/view/15000745/download-326kb-magyar/3	13 (1) 0.10 %
8	https://opac.elte.hu/Record/opac-EUL01-000042996/StaffView	12 (1) 0.09 %
9	https://collectanea.hu/baan-istvan-bacsinszky-andras-munkacsi-puspokke-valo-kinevezese	10 (1) 0.07 %
10	https://www.academia.edu/110654208/V%C3%A9ghse%C5%91_Tam%C3%A1s_Biz%C3%A1nci_r%C3%ADtus_katolikus_hit_magyar_identit%C3%A1s_Magyar_g%C3%B6r%C3%B6gkatolikusok	10 (1) 0.07 %
11	https://real.mtak.hu/123113/1/veghseo_katalogus_2.pdf	9 (1) 0.07 %
12	http://www.kommentar.info.hu/cikk/2020/2/valtozo-ter-valtozatlan-cel	6 (1) 0.04 %
13	https://www.cloinstitute.hu/single-post/2019/06/26/magyarorsz%C3%A1g-ter%C3%BCleti-integrit%C3%A1s%C3%A1nak-%C3%BCgy%C3%A9t-k%C3%ADv%C3%A1nja-szol%C3%A1lni-rut%C3%A9n-nemzeti-tan%C3%A1csok-k%C3%A1r	6 (1) 0.04 %

Список прийнятих фрагментів

	https://www.academia.edu/110654208/V%C3%A9ghse%C...	10 (0.07%)
1	VÉGHSEŐ Tamás: Bizánci rítus, katolikus hit, magyar identitás – Magyar görögk...	10 (0.07%)
	http://visnyk-ist.uzhnu.edu.ua/article/view/266858	13 (0.10%)
1	Nyíregyháza, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola	6 (0.04%)
2	Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997	7 (0.05%)
	http://www.kommentar.info.hu/cikk/2020/2/valtozo...	6 (0.04%)
1	BOTLIK József: Hármass keresztt alatt. Görögkatolikusok	6 (0.04%)
	https://real.mtak.hu/123113/1/veghseo_katalogus_...	9 (0.07%)
1	BAÁN István: „Bacsinszky András munkácsi püspökké való kinevezése.” In	9 (0.07%)
	https://collectanea.hu/baan-istvan-bacsinszky-an...	10 (0.07%)
1	Véghseő Tamás (szerk.): Bacsinszky András munkácsi püspök. A Bacsinszky András	10 (0.07%)
	https://www.yumpu.com/hu/document/view/15000745/...	13 (0.10%)
1	munkácsi püspök halálának 300 évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai. ...	13 (0.10%)
	https://cyberleninka.ru/article/n/chemu-nauchila...	22 (0.16%)
1	The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914	9 (0.07%)
2	MargaretRandom House, 2013.	13 (0.10%)
	https://www.clioinstitute.hu/single-post/2019/06...	6 (0.04%)
1	Ignác: Magyarország története a XX. században	6 (0.04%)
	https://opac.elte.hu/Record/opac-EUL01-000042996...	12 (0.09%)
1	szerk. Felsődiethomai – Pettkó-Szandtner Aladár, Budapest: M. Kir. Népjóléti...	12 (0.09%)

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ДІЯЛЬНІСТЬ МУКАЧІВСЬКОГО ЄПИСКОПА АНТАЛА ПАППА ПІД
ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Козуб Гергей Ігорович

Студент II-го курсу

Освітня програма: Історія та археологія

Спеціальність: 032 Історія та археологія

Рівень вищої освіти: магістр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол №10 / 22 жовтня 2024

Науковий керівник:

Молнар Федір Федорович
доктор філософії з історичних наук, доцент

Завідувач кафедри:

Чотарі Юрій Юрійович
кандидат історичних
наук, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Кваліфікаційна робота
ДІЯЛЬНІСТЬ МУКАЧІВСЬКОГО ЄПІСКОПА АНТАЛА ПАППА ПІД
ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Рівень вищої освіти: магістр

Виконавець: студент II-го курсу

Козуб Гергей Ігорович

освітня програма: Історія та археологія

спеціальність: 032 Історія та археологія

Науковий керівник: **МОЛНАР ФЕДІР ФЕДОРОВИЧ**
доктор філософії з історичних наук, доцент

Рецензент: **САКАЛ ІМРЕ ІМРЕЙОВИЧ**
доктор філософії з історичних наук, доцент

Берегове

2025

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

**PAPP ANTAL MUNKÁCSI PÜSPÖK TEVÉKENYSÉGE AZ ELSŐ
VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN**
Magiszteri dolgozat

Készítette: Kozub Gergely

II. évfolyamos Történelem és régészet

szakos hallgató

Témavezető: Dr. Molnár Ferenc, PhD, docens

Recenzens: Dr. Szakál Imre, PhD, docens

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ І. ПОХОДЖЕННЯ МУКАЧІВСЬКОГО ЄПИСКОПСТВА.....	7
I. 1. Від початків до Ужгородської унії.....	7
I. 2. Ужгородська унія.....	9
I. 3. Канонічне заснування Мукачівської Греко-Католицької Єпархії	11
РОЗДІЛ ІІ. ЖИТТЯ АНТАЛА ПАППА ЯК ЄПИСКОПА МУКАЧЕВА.....	13
II. 1. Сімейне походження	13
II. 2. Навчальні роки Антала Паппа в Напкорі та Ужгороді.	13
II. 3. Від семінарії до єпископського престолу.....	14
II. 4. Антал Папп як коад'ютор-єпископ	16
II. 5. Призначення єпископом	18
РОЗДІЛ ІІІ. ЄПИСКОПСЬКЕ СЛУЖІННЯ АНТАЛА ПАППА ТА ЙОГО ПАСТИРСЬКІ ПОСЛАННЯ У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ.....	21
III. 1. Вступ у тінь війни – пастирське послання Антала Паппа після смерті спадкоємця престолу	21
III. 2. Перше пастирське послання у воєнний період: пастирське послання № 6399 за 1914 рік.....	22
III. 3. Пастирські послання Антала Паппа щодо підтримки військових сиріт, вдов і поранених.....	23
III. 4. Подальші пастирські послання з питань допомоги військовим сиротам, вдовцям і постраждалим	26
РОЗДІЛ ІV. ТРАДИЦІЯ ЧИ ПРИСТОСУВАННЯ? – ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ГРИГОРІАНСЬКОГО КАЛЕНДАРЯ	27
IV. 1. Основи календарної суперечки: хронологічні та церковні відмінності	27
IV. 2. Спроби уніфікації календаря в Унгській жупі	28
IV. 3. 20 травня 1916 року – пастирське послання Антала Паппа про календарну реформу	29
IV. 4. Оцінка впровадження григоріанського календаря у церковній пресі	32
IV. 5. Невдача календарної реформи та її мовчазне відкликання	35
РЕЗЮМЕ УГОРСЬКОЮ МОВОЮ	38
РЕЗЮМЕ.....	40
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ.....	42
ДОДАТОК.....	47

Tartalom

BEVEZETÉS	5
I. FEJEZET A MUNKÁCSI PÜSPÖKSÉG EREDETE	7
I. 1. Kezdetektől az ungvári unióig	7
I. 2. Az ungvári unió.....	9
I. 3. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye kánonszerű felállítása	11
II. FEJEZET PAPP ANTAL MUNKÁCSI PÜSPÖK ÉLETE	13
II. 1. Családi háttér	13
II. 2. Papp Antal tanulmányi évei Napkoron és Ungváron	13
II. 3. A papnevelő intézettől a püspöki székhelyig.	14
II. 4. Papp Antal, mint koadjutor-püspök.....	16
II. 5. Püspöki kinevezése.....	18
III. FEJEZET PAPP ANTAL PÜSPÖKI SZOLGÁLATA ÉS KÖRLEVELEI A NAGY HÁBORÚ ÉVEIBEN	21
III. 1. Bevezetés a háború árnyékába – Papp Antal körlevele a trónörökös halála után	21
III. 2. Az egyház hangja a fegyverek zajában: Papp Antal 1914-es 6399. számú körlevele	22
III. 3. Papp Antal körlevelei a hadiárvak, özvegyek és háborús sérültek megsegítéséről ...	23
III. 4. Papp Antal körlevelei a hadiárvak, özvegyek és háborús sérültek megsegítéséről ...	26
IV. FEJEZET HAGYOMÁNY VAGY IGAZODÁS? – A GERGELY-NAPTÁR BEVEZETÉSÉNEK KÉRDÉSE.....	27
IV. 1. A naptárvita alapja: kronológiai és egyházi eltérések.....	27
IV. 2. Naptáregyesítési törekvések Ung vármegyében	28
IV. 3. 1916. május 20 – Papp Antal naptárreformról szóló körlevele.....	29
IV. 4. A Gergely-naptár bevezetésének megítélése az egyházi lapok tükrében	32
IV. 5. A naptárreform kudarca és csendes visszavonása.....	35
ÖSSZEGZÉS	38
ÖSSZEGZÉS UKRÁN NYELVEN	40
FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE	42
MELLÉKLETEK.....	47

BEVEZETÉS

Korábbi kutatásaim, amelyek Firczák Gyula munkácsi görögkatolikus püspök életének és egyházpolitikai szerepének feltárására irányultak, a figyelmem középpontjába állították közvetlen utódját, Papp Antalt. Firczák hosszú ideig tartó, karizmatikus vezetését követően Papp Antal egy olyan örökséget vett át, amely nemcsak egyházkormányzati szinten, hanem társadalmi szempontból is komoly kihívásokat jelentett.

Papp Antal életútja és egyházi szolgálata a századforduló és a világháborús évek során számos egyházi és társadalmi kérdésben mutatott példát. Mivel a görögkatolikus egyház mind az egyházi, mind a társadalmi életben fontos szerepet töltött be az északkelet-magyarországi régióban, Papp Antal püspöki tevékenysége nem csupán az egyház belső ügyeit befolyásolta, hanem közvetetten hatást gyakorolt a ruszin, magyar és más nemzetiségi közösségek mindennapjaira is. A munka első része történeti áttekintést nyújt, amely háttérként szolgál a püspök munkásságának árnyalt értelmezéséhez. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye múltjában fellelhető felekezeti, nemzetiségi és politikai kettősségek nem csupán a püspöki döntések keretét adták meg, hanem azok értelmezéséhez is elengedhetetlen támpontot nyújtanak. A dolgozat második szakasza Papp Antal életútját követi nyomon: születésétől kezdve, tanulmányain keresztül egészen püspöki kinevezéséig. Ezen életrajzi áttekintés nemcsak pályaképét világítja meg, hanem azokat a társadalmi és egyházi körülményeket is, amelyek során szolgálatát megkezdte.

A dolgozat harmadik szakasza Papp Antal munkácsi püspöknek az első világháború idején kiadott körleveleit vizsgálja, különös tekintettel azokra, amelyek a hadiárvák, özvegyek, hadirokkantak, valamint a fronton szolgáló katonák megsegítésére irányuló intézkedéseket tartalmazzák. A vizsgált források alapján nyomon követhető, hogyan reagált az egyházmegye vezetése a háború társadalmi következményeire, és milyen módon próbálta mozgósítani az egyházi közösségeket a rászorulókat támogatására. A körlevelek tanulmányozása révén kirajzolódik az egyház szociális szerepvállalásának fokozatos intézményesülése, valamint az is, hogy a püspök milyen súlyt helyezett a segítségnyújtásra.

A dolgozat záró, negyedik fejezete a naptárreform kérdéskörére és az ehhez kapcsolódó körlevelekre helyezi a hangsúlyt. A naptárregyesítés bevezetésének, majd visszavonásának folyamata jól érzékelteti, miként ütközött az egyházi vezetés szándéka a hívek ellenállásába és hogyan befolyásolta mindez az egyházmegye belső működését, valamint külső megítélését. Papp Antal elődjéhez, Firczák Gyulához hasonlóan kénytelen volt szembenézni azzal a ténnyel, hogy a politika és a közvélemény bizalmatlanul tekint az országban élő görögkatolikusokra. A naptárreform

lehetőséget kínált arra, hogy csökkentse a görögkatolikus hívek és az ország többi felekezeti lakossága közötti liturgikus és társadalmi különbségeket.

A téma kutatásának aktualitása. Papp Antal munkácsi görögkatolikus püspök életútjának vizsgálata hasznos eredményekkel járulhat hozzá a dualizmus kori Északkelet-Magyarország nemzetiségi, egyháztörténeti és társadalmi kérdéseinek feltárásához, valamint a polgári átalakulás helyi sajátosságainak mélyebb megértéséhez. A kutatás különösen fontos adalékokat nyújt egy olyan térség 19. század végi – 20. század eleji etnikai és vallási viszonyainak elemzéséhez, amely mind nemzetiségi, mind felekezeti szempontból kiemelkedően heterogén képet mutat.

A munka tárgya, hogy a szakmai közönség és a téma iránt érdeklődők számára elérhetővé tegye a vonatkozó szakirodalom és sajtóforrások alapján nyerhető tényanyagot, és ezáltal hozzájáruljon a régió egyházi és társadalmi történetének jobb megismeréséhez.

A kutatás módszere. A dolgozat elsősorban magyar és részben angol nyelvű szakirodalom, valamint levéltári és sajtóforrások elemzésére épül. A kutatás Papp Antal püspöki működésének és egyházvezetői szerepének rekonstruálásához felhasználja a korszak kormányzati és egyházi sajtóorgánumait, püspöki körleveleket, helyi lapokat és történeti tanulmányokat, továbbá a püspökség életével kapcsolatos levéltári anyagokat. A feldolgozott anyag lehetővé teszi, hogy ne csupán egy püspök tevékenységét rekonstruáljuk, hanem az általa képviselt intézményi és társadalmi értékek tükrében világítsuk meg a korszak történeti összefüggéseit.

A dolgozat megírásához különféle sajtóorgánumok, levéltári dokumentumok és történeti szakmunkák szolgáltak alapul. A munka öt fő egységből áll: bevezetésből, négy tartalmi fejezetből, valamint összefoglalóból. A dolgozat végén bibliográfiai jegyzék található, amely 81 tételt tartalmaz. Terjedelme mintegy 50 oldal.

I. FEJEZET A MUNKÁCSI PÜSPÖKSÉG EREDETE

I. 1. Kezdetektől az ungvári unióig

Papp Antal életútjának és püspöki tevékenységének mélyebb megértéséhez elengedhetetlen, hogy előbb megismerkedjünk a munkácsi görögkatolikus egyház történetének legfontosabb állomásaival. Bár pályafutása nem kizárólag ehhez az egyházmegyéhez kötődik, munkásságának súlya, valamint az egyes kérdésekben képviselt állásfoglalása és az életében jelentkező nehézségek csak a tágabb történeti és társadalmi kontextusban értelmezhetők helyesen. A munkácsi egyházmegye története jól érzékelteti azt a sokrétűséget és kettősséget, amely Papp Antal idejében is jelen volt: egyházi, társadalmi és nemzetiségi szempontok metszéspontjában kellett irányítania és képviselnie közösségét. Csak ezen háttérismeretek birtokában érthetjük meg igazán azt a komplexitást, amely tevékenységét jellemezte, és amely alapvetően meghatározta döntéseit és a vele szemben megfogalmazott elvárásokat is.

A munkácsi püspökség eredetéről többféle vélekedés létezik, de a fennmaradt levéltári források alapján valószínűnek tűnik, hogy a mai egyházmegye előzménye a Munkács közelében fekvő Csernek-hegyen, Szent Miklós tiszteletére alapított kolostor köré szerveződött.¹ E kolostor szerzetesei nemcsak lelkipásztori, hanem közigazgatási feladatokat is elláttak, és az apát² – mint a közösség vezetője – már tényleges joghatóságot gyakorolt a környező ruszin lakosság felett. Bár nem tudjuk pontosan, mikortól rendelkeztek püspöki ranggal ezek az apátok, egy 1491-ben keletkezett oklevél szerint egy Iván (Ioannes) nevű főpap már püspökként vezette a kolostort, és a vidék egyházi vezetője volt. Nem egyértelmű, hogy a munkácsi egyházszervezetet Halics, Kijev vagy Konstantinápoly hozta-e létre, de az bizonyosnak látszik, hogy 1491-től kezdődően folyamatosan fennáll a munkácsi püspöki cím viselése. A püspököket jellemzően a kolostor szerzetesei közül választották, és fennhatóságuk kiterjedt a történelmi Magyarország északkeleti régióira, Kassától egészen Máramarosig.³

A 14. század végén jelent meg Magyarországon Korjatovics Teodor, Podólia hercege, akinek Zsigmond király a munkácsi várat és a hozzá tartozó uradalmat adományozta. A herceghez tartozó

¹ JANKA György: A Munkácsi Egyházmegye felállítása. In *Athanasiana*, 1997. 4. sz. 57. (Továbbiakban: JANKA 1997.)

² Apát – (latinul *abbas*, görögül *hegumenos* vagy *igumen*) a szerzetesi közösség – főként kolostor – élén álló egyházi vezető. A keleti (bizánci rítusú) egyházakban az apáti tisztség gyakran püspöki jogkörrel is járhatott, különösen akkor, ha a kolostor központi szerepet töltött be az adott terület egyházi életében. Vö. VÉGHSEŐ Tamás: *Bizánci rítus, katolikus hit, magyar identitás – Magyar görögkatolikusok I. Történelem*. Nyíregyháza, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2022. 15-17.

³ BOTLIK József: *Hármas kereszt alatt. Görögkatolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig* (1646–1997). Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 1997. 11. (Továbbiakban: BOTLIK 1997.)

keleti szertartású szerzetesek alapították meg a Csernek-hegyi (Csernaja hora – Fekete-hegy) kolostort, amelynek apátjai idővel kiterjesztették egyházi fennhatóságukat a környék minden keleti rítusú papjára és hívére, függetlenül azok etnikai hovatartozásától.⁴ Azonban itt beszélnünk kell a felmerülő aggályokról, ugyanis a munkácsi püspökség kialakulásával kapcsolatban mindmáig vitatott kérdésként merül fel Korjatovics Tódor 1360-ra datált oklevele, amely a Csernek-hegyi kolostor alapító dokumentumaként ismert. Ezt az iratot a történettudomány részéről elsőként Hodinka Antal vetette alapos vizsgálat alá. A kolostor, amely 1751-ig a püspökök székhelyéül szolgált, e dokumentum szerint már a 14. század közepén megalakult volna – jóval az 1458-as első, hiteles püspöki említés előtt. Hodinka kutatásai szerint azonban több ponton is kétségbe vonható az oklevél hitelessége. Mátyás király ugyanis egy későbbi adománylevelében a „monostornak” nevezett Szent Miklós rutén plébániát Lukács presbiternek adta a királyi adományozási jog alapján, a hozzá tartozó Borhalom (Boboviscse) és Lóka (Lauka) falvakkal együtt – ám semmi utalás nem történik Korjatovics Tódor alapítására. Továbbá Hodinka rámutatott arra is, hogy 1360-ban Korjatovics még Litvániában sem tartozott az előkelő réteghez, Munkács pedig ekkor még I. (Nagy) Lajos király özvegyének, illetve leányainak, Erzsébetnek és Máriának a birtoka volt – így képtelenségnek tűnik, hogy Tódor herceg ebben az évben alapítólevél kibocsátására jogosult lett volna.⁵

Hodinka Antal kutatásai nyomán egyértelművé vált, hogy a Korjatovics Tódor nevéhez kötött 1360. évi alapítólevél hitelessége erősen megkérdőjelezhető. Véleménye szerint az okirat számos jellemzője, többek között a megerősítő (confirmationális) záradék hiánya, a szokatlan és kezdetleges megfogalmazás, a gyenge latin színvonal, valamint magánokirati jellege nem felel meg a korabeli hivatalos dokumentumok formai és tartalmi követelményeinek. Ez különösen annak fényében meglepő, hogy Tódor herceg művelt podóliai fejedelmi családból származott, míg az állítólagos okirat szerzője(i) nyilvánvalóan nem voltak jártasak sem a közjogban, sem a hivatalos oklevélkiadás gyakorlatában.⁶ További érvként említi Hodinka, hogy 1458-tól kezdődően Lukács presbiter kísérletétől fogva a kolostor szerzetesei – püspökeikkel együtt – hosszú évtizedeken, sőt évszázadokon keresztül próbálták megszerezni az oklevél alapján járó jogokat és birtokokat. Az oklevelet azonban rendkívül ritkán merték felmutatni. Először 1493-ban került elő, amikor Mátyás király fiához, Corvin János herceghez fordultak megerősítés céljából, ám annak titkárai, tanácsosai és maga a herceg is felismerte a dokumentum kétséges eredetét, és hamisítványnak minősítették. Ezt követően legközelebb csak 1597-ben hozták elő ismét, ám akkor sem eredeti formájában, hanem egyszerű másolatként, mindenféle egyházi vagy világi hitelesítés nélkül.⁷

⁴ JANKA 1997. 57

⁵ BOTLIK 1997. 11.

⁶ Uo. 12.

⁷ HODINKA Antal: *A munkácsi görögkatolikus püspökség története a 17. századig*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1910. 34-37. (Továbbiakban: HODINKA 1910.)

A munkácsi görögkatolikus püspökség első hiteles említése 1491. július 31-ére datálódik, amikor II. Ulászló király egy János nevű püspökről tesz említést oklevelében. Ezt követően, a munkácsi püspökség történetének egyik homályos szakasza 1498 és 1551 közé esik, mivel ebből az időszakból nem maradt fenn olyan hiteles forrás, amely az egyházmegye működését igazolná. Az első megbízható adat 1551. október 1-jéről származik, amikor I. Ferdinánd király oklevelet adott ki László munkácsi püspök részére. Ettől az időponttól kezdve folyamatos püspöki jelenlét mutatható ki, a főpapok pedig egyúttal a kolostor apáti tisztségét is betöltötték. A 16. század közepén a munkácsi egyházmegyéhez tartozó papok és hívek zöme jobbágyi sorban élt, és megélhetésüket fizikai munkával biztosították. Az intézményes oktatás hiánya miatt a papság nem rendelkezett szervezett képzéssel, így a liturgikus és egyházi ismereteket idősebb, tapasztaltabb papoktól sajátították el. Maga a püspöki méltóság sem járt különösebb kiváltsággal: a püspökök kiszolgáltatott helyzetben voltak a környék földesuraival szemben, akik saját birtokaikon kegyúri jogokra hivatkozva gyakran önkényesen jártak el velük szemben. A püspöki hatáskör megerősítésére a mindenkor magyar királyok időről időre ún. „oltalomleveleket” (protectiones) bocsátottak ki, amelyekben felszólították a keleti szertartású híveket és papságot, hogy a munkácsi püspököt ismerjék el egyházkormányzati előjárójuknak. Egyúttal utasították a világi földbirtokosokat, hogy ne akadályozzák a püspökök hivatali tevékenységét. Ezek a rendelkezések azonban csupán ideiglenes védelmet jelentettek, a püspökök jogi helyzete érdemben nem változott, és továbbra is erőteljes világi befolyás alatt álltak.⁸

A munkácsi görögkatolikus püspökség életében jelentős fordulatot hozott az uniós mozgalom, amely során a korábban ortodox, keleti szertartású keresztények egyesültek a római katolikus egyházzal. Az unió során elfogadták a római pápa primátusát és a római egyház teljes tanítását, cserébe három fő ígéretet kaptak: megőrizhették görög rítusukat és egyházfegyelmiüket, püspökeiket a papok szinódusa választhatta, akiket a pápa erősített meg, valamint megkapták mindazon jogokat és kiváltságokat, amelyek a magyarországi római katolikus papságot is megillették.⁹

I. 2. Az ungvári unió

A munkácsi püspökség életében meghatározó fordulatot jelentett az 1646. április 24-én, Szent György napján megtartott ungvári unió, amelyre Jakusich György egri püspök meghívása alapján került sor.¹⁰ Az eseményen Parthén Péter és Kossovics Gábor vezetésével 63 keleti szertartású pap gyűlt össze az ungvári vártemplomban, amely a Drugeth-uradalom területén állt. A jelenlévő papság ünnepélyes formában kinyilvánította szándékát, hogy csatlakoznak a római katolikus egyházhoz, és

⁸ PIRIGYI István: *A magyarországi görögkatolikusok története I.* Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza 1990, 74-82. (Továbbiakban: PIRIGYI 1990,)

⁹ JANKA 1997. 58.

¹⁰ VÉGHSEŐ Tamás: *Az ungvári unió kérdései.* In *Vigilia*, 2022, 7. sz., 542–548.

főpásztorukként X. Ince pápát (1644–1655) ismerik el. A csatlakozás és a katolikus tanrendszer elfogadása mellett a jelenlévő ortodox papság három lényeges feltételt szabott.¹¹ A csatlakozási nyilatkozat mellett a papok három, számukra létfontosságú feltételt is megszabtak. Először is ragaszkodtak a görög egyházi rítus – vagyis a keleti liturgikus szokások és egyházfegyelem – megtartásához, mely az identitásuk és hagyományaik megőrzése szempontjából elengedhetetlennek számított. Ez az egyházfegyelem többek között lehetővé tette a házaspapságot, amely éles ellentétben állt a nyugati (latin) egyházban kötelező cölibátussal. Másodsorban kérték, hogy püspökeiket továbbra is a papság színódusa választhassa, akiket a pápa hivatalosan megerősít, biztosítva ezáltal az egyház belső önrendelkezését. Harmadrészt pedig azt szorgalmazták, hogy az egyesült (unitus) papok ugyanazokkal a jogokkal és kiváltságokkal rendelkezzenek, mint amelyek a magyarországi latin szertartású papságot is megilletik. Ez utóbbi követelés a társadalmi és jogi egyenjogúsítás reményét vetítette előre.¹²

Összességében az ungvári unió eseményei visszafogott, ünnepélyességtől mentes keretek között zajlottak, a római katolikus egyházhoz való csatlakozásról szóló hitvallás szóban történt meg. A történelekről elsőként egy 1652 januárjában keletkezett dokumentum tesz említést, amelyből megtudhatjuk, hogy hat unitus főesperes fordult a pápához, kérve, hogy erősítse meg Parthén Pétert, akit a ruszin klérus a püspöki tisztségre választott. Ezzel az aktussal hivatalosan is megalakult a magyarországi ruszin közösség görögkatolikus egyháza, amely – miközben hűséget fogadott Rómának – megőrizte keleti szertartását és önálló hagyományrendszerét.¹³ Noha az ungvári unió megkötése reményt adott arra, hogy végre rendeződik a ruszin hívek egyházi hovatartozása és e hányatott sorsú egyházmegye helyzete, a jogi és egyházkormányzati viszonyok mégsem tisztázódtak maradéktalanul. Továbbra kérdéses maradt, hogy a munkácsi egyházmegye kánonjogi értelemben hivatalosan megalapításra került-e, és ha igen, kinek a kezdeményezésére és milyen joghatóság alatt történt ez. Emellett az egri római katolikus püspök és a munkácsi görögkatolikus püspök közötti viszony sem nyert egyértelmű meghatározást.¹⁴ A gyakorlatban ez úgy alakult, hogy a magyar király a főkegyúri jogánál fogva nevezte ki a görögkatolikus főpásztort munkácsi püspökké, míg a római pápa apostoli vikáriusként és címzetes püspökként ismerte el. Ugyanakkor az egri római püspök a munkácsi főpapot csupán saját rítushelynökének, vagyis alá rendelt keleti rítusú segédpüspöknek tekintette, és továbbra is önmagát tartotta az egyedüli ordináriusnak az adott területen. Ez a többféle

¹¹ MOLNÁR Ferenc: *A Munkácsi Egyházmegye az 1848–49. évi magyar forradalom és szabadságharc forгатagában*, II. RF KMF–„RIK-U” Kft, Beregszász-Ungvár, 2023. 35-36. (Továbbiakban: MOLNÁR 2023.)

¹² PIRIGYI 1990. 98-99.

¹³ MOLNÁR 2023.

¹⁴ HODINKA 1910. 591-594.

jogértelmezésből fakadó zavaros állapot egészen 1771-ig fennmaradt, amikor a munkácsi egyházmegye végül teljes kánoni önállóságot nyert.¹⁵

I. 3. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye kánonszerű felállítása

A munkácsi püspökség önállóvá válását nem elsősorban vallási nézetkülönbségek, hanem sokkal inkább a korabeli politikai és társadalmi körülmények idézték elő. Az 1740-es évek elején az egyre növekvő adóterhek és a romló gazdasági viszonyok következtében a ruszin parasztság és az alsópapság egy része elégedetlenségét nyíltan is kifejezte – többek között lázadásokban való részvétellel. A szociális problémák súlyosbodásával fokozatosan erősödött a bizalmatlanság az egyesült egyház iránt, és néhol már az ortodox hitre való visszatérés gondolata is felmerült, különösen ott, ahol szerb vagy orosz befolyás is érvényesült. A bécsi udvar számára komoly aggodalmat jelentett a vallási szakadások terjedése, illetve az attól való félelem, hogy Oroszország politikai befolyást szerezhet a keleti szertartású lakosság körében. Ennek megelőzése érdekében született meg az a döntés, hogy a ruszin hívők lojalitását egy önálló püspökség létrehozásával próbálják megszilárdítani. Mária Terézia uralkodása alatt, 1771-ben, sor került a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye hivatalos, kánonjogi megalapítására. Az első püspöki címet a korábbi apostoli helynök, Bradács János (1732–1772) kapta meg, ám rövidesen bekövetkezett halála megakadályozta, hogy hosszabb távon kibontakoztathassa egyházkormányzati munkáját.¹⁶ Bradács Jánosnak korai halála után szükség volt egy olyan főpapra, aki képes volt mind az egyházi, mind a világi hatóságok bizalmát elnyerni, és kellő energiával tudta vállalni az egyházmegye tényleges kiépítésének feladatait. Bacsinszky nemcsak személyes rátermettségével, hanem uralkodói támogatással is rendelkezett, így alkalmas volt arra, hogy a frissen megalapított püspökséget stabil intézményrendszerre formálja. Kinevezését követően nagy lendülettel látott hozzá az egyházmegyei struktúra kialakításához, intézmények alapításához, valamint a papság és a hívek vallási és kulturális szintjének emeléséhez. Személyében egy olyan egyházvezető került a munkácsi székbe, aki nemcsak egyház politikailag, hanem szociálisan és oktatás politikailag is meghatározó alakja lett a korszaknak.¹⁷

Bacsinszky Andrást kortársai a görögkatolikus egyház és a ruszin közösség kiemelkedő vallási és nemzeti vezetőjeként tisztelték. A munkácsi egyházmegye megszervezése mellett különös gondot fordított a kultúra, az oktatás és az anyanyelv ápolásának ügyére. Munkássága révén jelentős

¹⁵ JANKA 1997. 74.

¹⁶ MOLNÁR Ferenc: *A munkácsi püspökség kísérletei egy önálló görög katolikus érsekség felállítására a 19. század közepéig*. In Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2013, 1. sz. 65.

¹⁷ BAÁN István: „Bacsinszky András munkácsi püspökké való kinevezése.” In: Véghseő Tamás (szerk.): *Bacsinszky András munkácsi püspök. A Bacsinszky András munkácsi püspök halálának 200. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*. Collectanea Athanasiana I. Studia vol. 6. Nyíregyháza, 2014. 61–84.

mértékben hozzájárult a magyarországi ruszinok vallási és nemzeti identitásának megőrzéséhez. Tevékenysége nyomán a munkácsi püspökség nem csupán egyházkormányzati intézménnyé, hanem a ruszin közösség önazonosságának meghatározó pillérévé vált.¹⁸ A 18–20. század során több kiemelkedő egyéniség is követte őt a püspöki székben, köztük Firczák Gyula, akinek munkásságát korábban már külön írásban elemeztem, valamint Papp Antal, akinek életútját jelen dolgozat tárgyalja részletesen.

¹⁸ MOLNÁR 2023. 67.

II. FEJEZET

PAPP ANTAL MUNKÁCSI PÜSPÖK ÉLETE

II. 1. Családi háttér

Papp Antal 1867. november 17-én született a Szabolcs vármegyei Nagykállóban, akkori megyei székhelyen. Gyermekkorát Napkor községben töltötte, ahol édesapja, idősebb Papp Antal görögkatolikus parókus szolgált.¹⁹ Édesanyja, Karczub Klementina szintén jeles egyházi családból származott: édesapja, Karczub András tiszteletbeli kanonok, a Ferenc József-rend lovagja, Szabolcs vármegye főesperese volt.²⁰ A szülők példásan harmonikus és vallásos életet éltek, s a görögkatolikus papi családokra jellemző egyszerűség, lemondás és közösség iránti elkötelezettség jellemezte mindennapjaikat. Negyvenhat évig tartó házasságukból tizenkét gyermek született, közülük egy kisgyermekkorában meghalt, de a fennmaradó tizenegy gyermeket – nyolc fiút és három lányt – szerető gondoskodással nevelték fel. A legidősebb fiú, Papp Antal, édesapját követve a papi hivatást választotta és aki később a magyar görögkatolikus egyház egyik legmeghatározóbb főpásztorává vált.²¹

A család többi tagja is jelentős társadalmi és hivatásbeli pályát futott be: Papp János kanonok a hajdúdorogi parókia vezetője lett, Papp Endre vasúti állomásfőnökként, Papp Jenő a MÁV főintézőjeként dolgozott. Papp Sándor parókusként szolgált a megszállt Felvidéken, dr. Papp Ágoston orvosként praktizált, míg dr. Papp Emil a képviselőházi napló szerkesztőségének vezetője volt. Papp Gyula, szentszéki tanácsos és debreceni parókus, egyházi vonalon tevékenykedett. A lánytestvérek közül Papp Ilona Hudáky Gyula felesége lett, Papp Mária pedig Petrik Jenőnéként, azaz Papp Jolánként vált ismertté. Édesanyját 1930. december 12-én temették el. Ahogy a gyászjelentésben olvashatjuk: *„Erői kimerültében 12-én, pénteken délután 2 órakor olyan csendben és békében, mint aminő egész élete volt, kezeit, utoljára imára kulcsolva, Jézus nevével ajkán a földi életből elköltözött. Halála pillanatában leányán kívül ott, érsek fia, aki a kihűlni készülő testet utolsó áldásban és abszolúcióban részesítette.”*²²

II. 2. Papp Antal tanulmányi évei Napkoron és Ungváron

Papp Antal elemi iskolai tanulmányait Napkoron végezte, majd a család támogatásával előbb Ungvárra, később pedig Lőcsére került, ahol elsősorban a német nyelv elsajátítása és a 4–5. gimnáziumi osztály elvégzése céljából tanult.²³ Papp a középiskolai tanulmányait az ungvári királyi

¹⁹ Sz.n.: Firczak püspök utóda. *Pesti Napló*, 1912. április 13. 89. sz. 4.

²⁰ MELLES Gyula: *Az Ungvári Görög Katolikus tanítónőképző, polgári és elemi leányiskolák s az ezekkel kapcsolatos nevelő intézetek értesítője az 1912–1913-is iskolai évről*. Unió Könyvnyomda Részvénytársaság, Ungvár, 1913. 8. (Továbbiakban: MELLES 1913.)

²¹ Sz.n.: Papp Antal érsek gyásza. *Magyar Jövő*, 1930. december 13. 283. sz. 4.

²² Uo. 4-5.

²³ *Magyar Katolikus Almanach*, 1. évf., Budapest, 1927, 206.

katolikus főgimnáziumban végezte, ahol már diákként is komoly, elmélyült és példamutató magatartásával tűnt ki. Egy 1912-ben megjelent, korabeli visszaemlékezés különösen értékes forrás a korszak megértéséhez, hiszen egykori osztálytársai személyes élményeik alapján idézték fel alakját. Leírásuk szerint „csöndes, szelíd, türelmes, kevés szavú, nagyon komoly és vasszorgalmú diák volt”, aki ugyan ritkán vett részt a tréfás csínytevésekben, de barátságos, nyitott természetével elfogadó tagja volt az iskolai közösségnek. A cikkből megtudhatjuk azt is, hogy külső megjelenését tekintve középmagas termetű, szolid megjelenésű fiatalember volt, kék szemmel, gesztenyebarna hajjal és római orrú arcvonásokkal; egy olyan személyiség, akiben már fiatalon is ott rejlett a későbbi nagyformátumú egyházi férfiú méltósága és szellemi súlya.²⁴

Nem véletlen, hogy tanárai és társai egyaránt elismeréssel emlékeztek rá vissza, mint „*nagy tudományú egyházi férfiúra*” – már tanulóéveiben is kiemelkedett figyelme, fegyelmezettsége és megbízhatósága révén. Bár Papp Antal nem vett részt aktívan az iskolai tréfákban és csínytevésekben, mégis kedvelt és megbecsült tagja volt osztályközösségének, akit társai nyugodtsága, szorgalma és fegyelmezettsége miatt tiszteltek. Kortársai visszaemlékezései alapján mindig csendesen a háttérben maradt, és a zajosabb események idején is inkább a következő órára készült, mintsem részt vett volna a rendbontásban. A tanári tekintélyre is figyelmet fordított: jelenlétében ritkábban fajultak el a tréfák, és határozott fellépésével sokszor hozzájárult a rend helyreállításához. Tanárai is nagyra értékelték, különösen kifogástalan magaviseletét, figyelmét és következetes szorgalmát. Míg másokat gyakran rendre kellett utasítani, ő mindig fegyelmezetten jegyzetelt, és sosem fordult elő, hogy a tanulástól más tevékenység – például játék vagy olvasmány – elvonta volna a figyelmét. Iskolai tekintélyét jól mutatja, hogy a Dayka-kör²⁵ nevű ifjúsági irodalmi társaság elnöki tisztségére is jelölték, amelyet azonban szerénységből visszautasított, mondván, nem érzi magát méltónak az ifjúság teljes bizalmára. Ez a lépése is arról tanúskodott, hogy már fiatalon határozott jellemmel és erkölcsi tartással rendelkezett, amely a későbbi egyházi szolgálatának is meghatározó alapja lett. Az érettségi után visszaköltözött szüleihez, akik ekkor már Karász községben éltek.²⁶

II. 3. A papnevelő intézettől a püspöki szélig.

1885 szeptemberében belépett az ungvári papnevelő intézetbe, ahol megkezdte teológiai tanulmányait, és felöltötte a papi ruhát. Tehetsége és szorgalma hamar kitűnt, így Pásztélyi Kovács János püspök döntése alapján Budapestre, a központi szemináriumba irányították, hogy tanulmányait

²⁴ FARKAS Ernő: „Ungvár jövőendő püspöke. (Apróságok Papp Antalról.)” *Ung.* 1912. április 21. 16. sz. 2.

²⁵ A Dayka-kör az Ungvári Magyar Királyi Állami Főgimnázium keretein belül működő önképzőkör volt, amelyet az 1870-es években alapítottak. Nevét Dayka Gábor költőről kapta, aki az intézmény egykori irodalomtanára és az ifjúsági kör megalapítója volt. A kör célja a kreatív fiatalok tehetséggondozása és irodalmi műveltségük fejlesztése volt. Ld. DUPKA György: *Kárpátalja magyar művelődéstörténete*. Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 2017. 17.

²⁶ Uo. 2-3.

az egyetem teológiai karán magasabb szinten folytathassa. A szemináriumi évek alatt is törekedett arra, hogy idejét hasznosan töltsse: mivel felszentelésére még várnia kellett, az 1890/91-es tanévben a papnevelő konviktusban – vagyis a papnövendékek számára fenntartott kollégiumi jellegű intézményben – tanulmányi felügyelőként tevékenykedett, így a felszentelésig tartó időszakot is a hivatás szellemében töltötte.²⁷

Papp Antal papi szolgálatának első szakasza szorosan összefonódott Firczák Gyula püspök személyével és a munkácsi püspöki hivatal működésével. 1891 szeptemberétől már a püspöki aulában tevékenykedett, kezdetben, mint levéltáros, majd 1893 decemberében Firczák püspök által történt áldozópappá szentelését követően, fokozatosan egyre fontosabb hivatali tisztségekbe került. Firczák püspök korán felismerte Papp Antalban a tehetséges és hűséges munkatársat, aki nemcsak kiváló ügyintézőként, hanem eszmei és szervezeti kérdésekben is megbízható segítőtársaként vált az egyházmegyei adminisztráció oszlopos tagjává. Az a csaknem két évtized, amelyet Firczák mellett töltött, rendkívül értékes tapasztalatot jelentett számára, s egyúttal a legjobb felkészítést is adta a későbbi főpásztori feladatok ellátásához. Előbb iktatói feladatokat látott el, majd 1897-ben püspöki titkárrá, 1901-ben pedig irodaigazgatóvá nevezték ki.²⁸ Kiemelkedő tehetsége és odaadó munkavégzése elismeréseként részesült abban a megtiszteltetésben, hogy XIII. Leó pápa „*ad instar participantium*” címmel pápai protonotáriussá nevezte ki.²⁹ A „pápai protonotárius” (latinul Protonotarius Apostolicus) cím a katolikus egyház egyik legrangosabb kitüntetése, amelyet a pápa adományoz olyan világi papoknak, akik kiemelkedő szolgálatot tettek az egyházban. A cím eredetileg a Szentszék hivatalos jegyzőinek testületére utalt, akik a pápai dokumentumok hitelesítéséért feleltek. Idővel a cím tiszteletbeli ranggá vált, amelyet a pápa különleges érdemek elismeréseként adományozott.³⁰ Papp Antal esetében az „*ad instar participantium*” protonotáriusi cím elnyerése nemcsak személyes érdemeinek, hanem az egyházmegyei szolgálatban betöltött kiemelkedő szerepének is elismerése volt. Ez a cím megerősítette tekintélyét és hozzájárult későbbi püspöki kinevezéséhez.³¹

1899-ben pápai titkos káplánná, 1902-ben szentszéki tanácsossá, majd a pápa 1905-ben házi főpapjává, pápai praelátussá s apostoli protonotáriussá, 1911. március 4-én a munkácsi székeskáptalan hetedik kanonokjává nevezte ki.³² A gondviselés a súlyos beteg Firczák Gyula püspököt 1912. június 1-én magához szólította. Így az egyházmegye kormányzása a Papp Antalra

²⁷ MELLES 1913. 8.

²⁸ Sz.n.: Firczák püspök utóda. *Pesti Napló*, 1912. április 13, 89. sz. 4.

²⁹ *Magyar Katolikus Almanach*, 1. évf., Budapest, 1927. 188.

³⁰ Vö. „Pápai kitüntetések: Protonotárius Apostolicus.” *Magyar Kurír*, <https://www.magyarkurir.hu/hirek/papai-kituntetesek-3> [Utolsó elérés: 2025.04.22]

³¹ *Magyar Katolikus Almanach*, 1. évf., Budapest, 1927, 189.

³² MELLES 1913. 9-10

maradt, akinek az egyházi pályája 1912-ben teljessé vált, amikor évtizedes hivatali szolgálatának és kivételes egyházkormányzati képességeinek elismeréseként újabb, immár püspöki megbízatást kapott. Firczák püspök ebben az időben már súlyos betegségben szenvedett, és felismerve, hogy egyházmegyéjének jövőjét biztos kezekben kell tudnia, 1912. április 3-án előterjesztette Papp Antal személyét segédpüspöki kinevezésre, utódlási joggal.³³

Papp Antal neve már 1912 elején is felmerült egy megüresedett püspöki szék kapcsán, amikor a dr. Vályi János eperjesi görögkatolikus püspök halálával megüresedett eperjesi stallum betöltése vált aktuálissá. A sajtó tudósításai szerint az ügy élénken foglalkoztatta az érintett egyházi és politikai köröket, és már ekkor megkezdődtek a tárgyalások a kultuszminisztérium, az udvar és a Vatikán között, természetesen a legnagyobb titoktartás mellett. Az eperjesi tudósítás tizennégy lehetséges jelöltet említett, köztük több jelentős egyházi és politikai személyiséget. A legvalószínűbb esélyesként Drohobeczy Gyula körösi püspököt említették, míg Kovaliczky Jenő mögött a Nemzeti Munkapárt támogatása állt. Szóba került továbbá Hodobay Andor, valamint Papp Antal, mint pápai protonotárius, akit szintén komoly esélyesként tartottak számon.³⁴

Ezen kinevezés ugyan elkerülte, de Firczák előterjesztését a legfőbb kegyúr, I. Ferenc József király is támogatta, és a Szentszék jóváhagyásával Papp Antalt még ugyanazon év áprilisában, tehát 1912. április 29-én maga a pápa szentelte püspökké Rómában. Ezzel a lépéssel egyértelművé vált, hogy Papp Antal lesz Firczák Gyula hivatalos utódja a munkácsi püspöki székben.³⁵ A Gondviselés rövidesen végérvényesen megerősítette ezt az irányt: Firczák püspök 1912. június 1-jén elhunyt,³⁶ így az egyházmegye kormányzásának felelőssége teljes egészében Papp Antalra hárult, immár, mint a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye hivatalos főpásztorára.³⁷ Felszentelése 1912. október 14-én, a Boldog Szűz Védelmének ünnepén folyt le impozáns ünnepségek keretében.³⁸

II. 4. Papp Antal, mint koadjutor-püspök.

1912 tavaszán a hivatalos sajtó bejelentette, hogy Papp Antal praelatus-kanonokot a munkácsi egyházmegye koadjutor-püspökévé nevezték ki, utódlási joggal.³⁹ A koadjutor-püspök olyan segédpüspök, akinek kinevezése már előre meghatározza, hogy az egyházmegye elöljárójának

³³ Uo. 11.

³⁴ Sz.n.: Papp Antal a püspökjelöltek között. *Határszéli Újság*, 1912. január 29., 5. sz. 5.

³⁵ Sz.n.: A jövőnk munkácsi püspök. *Budapesti Hírlap*, 1912. április 13. 89. sz. 10.

³⁶ Sz.n.: Firczák Gyula. *Ung*, 1912. június 2. 22. sz. 1.

³⁷ Sz.n.: „Csendben, minden külsőség nélkül ünnepli meg ma Hajdudorogi Papp Antal érsek püspökké szenteltetésének harmincadik évfordulóját.” *Magyar Élet*, 1942. április 29. 96. sz. s. p.

³⁸ MELLES 1913. 9-10.

³⁹ MAROSI István: *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye Papp Antal püspöki kinevezésének idejében*. In: „Az Úr az én erősségem.” (Zsolt 18,3): 150 éve született Papp Antal címzetes küzikei érsek. Szerk. Véghseő Tamás. Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2023. 22.

elhalálózása vagy lemondása esetén automatikusan ő veszi át a főpásztori tisztséget. Ez különösen akkor jelent megoldást, amikor a hivatalban lévő püspök idős vagy beteg, és az egyházmegye irányításához biztosítani kell a folytonosságot.⁴⁰ Ez történt a munkácsi egyházmegyében is, ahol Firczák Gyula püspök, tekintettel romló egészségi állapotára, hivatalosan kérvényezte egy megbízható segédpüspök kinevezését maga mellé.⁴¹ Hogy Papp Antal koadjutor-püspöki kinevezése nem csupán a körülmények – Firczák betegsége és az egyházmegye kormányzási igénye – következménye volt, hanem valódi szakmai és erkölcsi elismerés, azt Firczák püspök utolsó előtti körlevelének sorai egyértelműen igazolják. Ebben a dokumentumban Firczák úgy méltatja Papp Antalt, mint aki „több mint két évtizedes, hűséges és eredményes szolgálatával, buzgóságával és kötelességtudásával méltán emelkedik e magas egyházi tisztségre.” A püspök kijelentése, miszerint „teljes bizalommal és nyugalommal adom át kezeibe az egyházmegye ügyes-bajos dolgait”, világossá teszi, hogy Papp Antalt nem csupán helyettesként, hanem méltó utódként tekintette.⁴²

Firczák püspök ajánlása döntő szerepet játszott a választásban, hiszen ő volt az, aki több mint két évtizeden keresztül közvetlen munkakapcsolatban állt Papp Antallal, és munkabírását, lojalitását és szakmai rátermettségét személyesen is ismerte. Ezt a kinevezést tehát nemcsak formális döntésként, hanem a hosszú éveken át végzett lelkiismeretes munka méltó elismeréseként is értelmezni kell. A korabeli tudósítások hangsúlyozták, hogy az ajánlás és a királyi megerősítés olyan egybeesése, amely az egész egyházmegye jövője szempontjából biztató alapot jelentett.⁴³

1. kép: A Budapesti Közlöny közlése Papp Antal koadjutor-püspöki kinevezéséről⁴⁴

⁴⁰ Codex Iuris Canonici (CIC), 403. kánon. Interneten: https://torvenykonv.katolikus.hu/www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/hu/documents/cic_konyvII_0403-0411_hu.html [Utolsó letöltés: 2025.04.25]

⁴¹ Sz.n.: Papp Antal munkács egyházm. koadjutor-püspök. Ung, 1912. április 14. 15. sz. 2.

⁴² Bendász István Görögkatolikus Könyvtár és Levéltár (Továbbiakban: BIGKL). Firczák Gyula a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 3127 sz. rendelete. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek II. (1912).

⁴³ Sz.n.: Papp Antal munkács egyházm. koadjutor-püspök. Ung, 1912. április 14., 15. sz. 2.

⁴⁴ Sz.n.: Hivatalos rész, Budapesti Közlöny, 1912. április 13. 84. sz. 1.

Bár a segédpüspöki kinevezése hivatalosan csak 1912 áprilisában történt meg, Papp Antal már ezt megelőzően is aktív szerepet vállalt Firczák Gyula munkácsi püspök szolgálatának támogatásában és helyettesítésében. Számos fennmaradt meghatalmazó levél tanúskodik arról, hogy a püspök már korábban is teljes bizalommal ruházta fel őt egyházkormányzati feladatokkal. Különösen figyelemre méltó az 1912. február 5-én kelt dokumentum, amelyben Firczák hivatalosan is megbízta Papp Antalt, hogy általános helynökként képviselje őt Budapesten a Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházmegye felállításával kapcsolatos tárgyalásokon. A levél értelmében Papp Antal teljes jogkörrel és felhatalmazással járt el, így az Apostoli Szentszék képviselőjével és a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel való egyeztetéseken a munkácsi püspök hivatalos álláspontját képviselte. Mindez világosan mutatja, hogy Papp Antal már a formális kinevezés előtt is tényleges vezetői szerepet töltött be az egyházmegyében.⁴⁵

II. 5. Püspöki kinevezése

Papp Antal püspöki kinevezését jelentős társadalmi és egyházi várakozás előzte meg. Elődje, dr. Firczák Gyula püspök több mint két évtizedes főpásztori szolgálatot követően hagyta hátra a munkácsi egyházmegyét, amely idő alatt a közélet és a sajtó szemében is példaszerű egyházi vezetőként, humánus mecénásként és tántoríthatatlan hazafiként vált ismertté. Az új főpásztorral szemben már indulásakor kiemelkedően magas elvárások fogalmazódtak meg. A püspöki szolgálat átvétele tehát nem csupán hivatalos tisztség volt, hanem erkölcsi örökség is, amelyet az utódnak méltó módon kellett tovább vinnie. A magyar társadalom érdeklődése és elvárása nem csökkent, sőt, ahogyan Firczák beiktatásakor, úgy Papp Antal jövőbeli működése kapcsán is élénk figyelem övezte a kezdeti lépéseket.⁴⁶

Papp Antal munkácsi püspökké való felszentelésére 1912. október 12-én került sor, amely nemcsak egyházi, hanem társadalmi jelentőséggel is bírt. A szertartást Drohobecky Gyula körösi püspök vezette, közreműködött továbbá Lányi József nagyváradí, valamint dr. Horváth Győző kalocsai kanonok, mindketten felszentelt püspökök.⁴⁷ Az esemény nagyságát és ünnepi hangulatát jól érzékelteti a korabeli sajtóbeszámoló: „*Holnap megelevenedik városunk forgalma, ünnepi hangulatot hirdet utcáink mozgalmas képe. Ide jön a nyolc vármegyére kiterjedő ősi munkácsi egyházmegye*

⁴⁵ BIGKL. Firczák Gyula munkácsi püspök meghatalmazó levele Papp Antal püspöki helynöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos tárgyalásokon való részvételre. Ungvár, 1912. február 5. Archivio Segreto Vaticano, Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 109rv. Tisztázat. Kiadva: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján.

⁴⁶ KARPINECZ Emánuel: Papp Antal. *Határszéli Ujság*, 1912. október 14. 40. sz. s. p.

⁴⁷ Sz.n.: „Püspök szentelés.” *Miskolci Napló*, 1913. október 5. 229. sz. 7.

intelligenciájának színe-java, s minden hitközségének küldöttsége, hogy részt vegyen a félmillió hívőt számláló nagy egyházmegye új püspökének, Papp Antalnak felszentelési ünnepélyén.”⁴⁸

Ez a nagyszabású esemény nem csupán liturgikus szempontból volt jelentős, hanem az egyházmegye közösségi és identitásbeli önmegerősítésének ünnepévé is vált, hiszen a félmillió hívőközösség új főpásztora személyében rendkívül képzett és közmegebecsülésnek örvendő vezetőt kapott.⁴⁹

A püspökszentelés menetéről pontos képet kapunk a korabeli sajtóanyagok vizsgálatával, melyekben részletes tudósításokat találunk az eseményről. A szertartás reggel kilenc órakor vette kezdetét a templomban, ahol ekkorra már összegyűltek a hivatalos személyek – köztük Andor György miniszteri tanácsos, aki a kultuszminisztériumot képviselte –, valamint a szomszédos vármegyék és városok küldöttei, illetve a helyi közélet szereplői. Jelen volt Nehrebeczky György és Kende Péter országgyűlési képviselő is, de legnagyobb számban az egyházmegye papsága képviseltette magát. A szertartás legelején három iratot olvasnak fel: a királyi kinevező, a pápai jóváhagyó és a püspökszentelést engedélyező okmányt. Ezt követően a felszentelendő püspök a három püspök előtt letette a hitvallást, melyet saját kezűleg leírva is átadott. Ezután a felszentelő első püspök megáldotta őt.⁵⁰

A részletes helyi tudósításoknak köszönhetően az eseményről rendkívül gazdag és árnyalt képet kapunk, amely szinte úgy idézi elénk a püspökszentelés mozzanatait, mintha magunk is jelen lettünk volna. A püspökké szentelés szertartása a keleti katolikus egyház hagyományai szerint mély szimbolikával átszőtt, liturgikusan gazdag esemény, amely során nem csupán hivatal adatik, hanem lelki és kegyelmi megerősítés is történik. A szertartás kezdetén a püspökök, akik a felszentelést végzik, a templom hajójában elhelyezett püspöki trónuson foglalnak helyet. A szentelendő püspök – jelen esetben Papp Antal – a trónus elé járul, ahol mély meghajlás után kezét csókol, majd átveszi a pástorbotot, mint a pástori szolgálat jelképét. Ezután a püspökök az oltárhoz vonulnak, és kezdetét veszi a szertartás liturgikus magja.⁵¹ A felszentelés egyik meghatározó mozzanata, amikor az új püspök lassan körbejárja az oltárt, és mind a négy oldalát megcsókolja – ezzel kifejezve, hogy szolgálatát a világ négy táján élő megváltott emberek javára kívánja fordítani. Ezután az oltár előtt földre borul, majd térdre ereszkedve várja a felszentelés pillanatát. A két segédpüspök ekkor kinyitja az Evangéliumos könyvet, és lapjaival lefelé a szentelendő feje fölé tartja, míg a vezető püspök kezét a fejére helyezve imádkozik érte. Ekkor hangzottak el a felszentelés kulcsmondatai is: „*Az isteni malaszt előléptette ezen ájtatos áldozárt püspökké.*”⁵² A felszentelést követően a jelen lévő püspökök

⁴⁸ VARGHA Géza: A püspökszentelés ünnepe. *Ung*, 1912. október 13. 41. s. p.

⁴⁹ UO.

⁵⁰ Sz.n.: Püspökszentelés. *Ung*, 1912. október 13. 41. sz.

⁵¹ Sz.n.: Az új munkácsi püspök felszentelése. *Budapesti Hírlap*, 1912. október 15. 243. sz. 7.

⁵² UO. 4-5.

kezüket az új püspök fejére teszik, majd krizmával (33 különböző növény olajából készített szent olajjal) megkenik fejét és kezét, ami a kegyelem teljességére és a Szentlélek erejére utal. Ezt követően Papp Antal megkapta a püspöki ruházat minden darabját, és ettől a pillanattól kezdve ő vezette tovább a szentmisét. A szertartás püspöki áldással zárult. A püspökszentelés különleges rítusaiban szimbolikus részletek is fontos szerepet kaptak. Előírás szerint a püspöknek olyan szőnyegen kellett állnia, amelyre sas és az illető püspöki város látképe volt kihímezve – ez a motívum a földi dolgok fölé emelkedő, mennyei szolgálatra utal. Végül az új püspök hálaadásként két hordó bort, két kenyeret és két gyertyát ajánlott fel első ajándékaként az egyház oltárára.⁵³

A püspökszentelés ünnepélyes lezárásaként délután 14 órakor ünnepi ebédet tartottak, mintegy 200 meghívott részvételével, amelyre Papp Antal püspök vendégei és az ungvári közélet szereplői voltak hivatalosak. Az egyházi és világi méltóságokat érkezésükkor lelkes fogadtatásban részesítették, amely az esemény kiemelt jelentőségét is jelezte. Az ünnepi asztalfőn maga Papp Antal foglalt helyet, jobbán Drohobeczky Gyula és Lányi József püspökök, balján pedig Horváth Győző segédpüspök és Andor Győző miniszteri tanácsos ültek. Az eseményen jelen volt többek között Fincicky Mihály, Csuha István, Kende Péter országgyűlési képviselők, Nehrebeczky György, Lőrinczy Jenő, valamint Perényi Zsigmond főispán. Az első pohárköszöntőt maga Papp Antal munkácsi püspök mondta el, amelyben a pápa és a király iránti tiszteletét fejezte ki, majd köszöntötte Zichy János gróf kultuszminisztert, annak képviselőjében jelen lévő miniszteri tanácsosát, valamint a felszentelésben közreműködő püspököket. A válaszbeszédet Drohobeczky Gyula mondta, amelyben jókívánságait tolmácsolta Papp Antal számára. Ezután Andor Győző tanácsos emelkedett szólásra, és ünnepélyes hangvételű beszédben méltatta az új püspök kivételes jellemét és egyházi érdemeit.⁵⁴

⁵³ Sz.n.: Püspökszentelés. *Ung*, 1912. október 13. 41. sz. s. p.

⁵⁴ Sz.n.: A munkácsi püspök felszentelése. *Határszél Újság*. 1912. október. 5. 84. sz. s. p.

III. FEJEZET

PAPP ANTAL PÜSPÖKI SZOLGÁLATA ÉS KÖRLEVELEI A NAGY HÁBORÚ ÉVEIBEN

III. 1. Bevezetés a háború árnyékába – Papp Antal körlevele a trónörökös halála után

1914. június 28-án Szarajevóban meggyilkolták Ferenc Ferdinánd trónörökösét és feleségét, Chotek Zsófia hercegnőt. A merényletet Gavrilo Princip, egy boszniai szerb nacionalista követte el, aki a Fekete Kéz nevű titkos szervezethez köthető. Az esemény nem csupán egy királyi látogatás tragikus kimenetele volt, hanem az Osztrák-Magyar Monarchia elleni politikai üzenet is, különös tekintettel Bosznia-Hercegovina korábbi annektálására.⁵⁵ A gyilkosságot követően egy hónapon át tartó diplomáciai válság, az ún. „júliusi krízis” következett, melynek során Osztrák-Magyar Monarchia Németország támogatásával ultimátumot intézett Szerbiához. Miután annak válaszát nem találták kielégítőnek, 1914. július 28-án hadat üzentek. Az események gyorsan eszkalálódtak: Oroszország mozgósított Szerbia védelmében, majd Németország hadat üzent Oroszországnak és Franciaországnak, Nagy-Britannia pedig Belgium semlegességének megsértése miatt lépett be a háborúba. Így a helyi konfliktusból globális háború lett, mely négy éven át gyökeresen megváltoztatta Európa arculatát.⁵⁶ Ezek az események nem hagyták érintetlenül az egyházi életet sem. Papp Antal, a munkácsi görögkatolikus egyházmegye püspöke, már a merénylet másnapján reagált a tragikus eseményekre. 1914. június 29-én kiadott körlevelében gyászát és megrendülését fejezte ki, valamint egyházi útmutatást is adott a gyász események liturgikus megemlékezéseinek lebonyolítására.⁵⁷

A püspöki központ, Ungvár vonatkozásában a következő intézkedéseket rendelte el körlevelében:

- I. A székesegyház és a ceholnyai templom harangjai naponként háromszor megszólaltatandók a temetés napjáig bezárólag.
- II. Gyászbogók kifüggesztése kötelező a templomokra, iskolákra és középületekre.
- III. A temetés napján ünnepélyes gyászmise tartandó a trónörökösi pár lelki üdvéért, melyre a világi hatóságokat is meg kell hívni.

A városi lelkészek számára a püspök egységesen az ungvári központban előírt gyászrend alkalmazását írta elő, az alábbiak szerint: Az I. pontban szereplő három előírás (harangozás, gyászbogó, gyászmise és hatóságok meghívása) teljes egészében irányadó. A falusi plébániák tekintetében külön pontban határozta meg a követendő eljárást, az alábbi tartalommal:

⁵⁵ CHRISTOPHER Clark, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*, Penguin Books, 2013. 5.

⁵⁶ Margaret MacMillan, *The War That Ended Peace: The Road to 1914*, Random House, 2013. 511.

⁵⁷ Sz.n.: A szerajevói tragédia.” *Görög Katholikus Szemle*, 1914. július 5., 27. sz. 1.

- I. 1914. június 29-től július 6-ig bezárólag a templomok harangjai naponként háromszor megszólaltatandók.
- II. Gyászlobogók kifüggesztése a templomokra, iskolákra és parókiákra kötelező.
- III. Július 5-én a szószékről ismertetni kell a tragédia hírét, buzdítani kell a híveket Isten, a trón és a haza iránti hűségre.
- IV. Július 6-án minden falusi templomban panachidával⁵⁸ összekötött gyászmisék kerüljön megtartásra a meggyilkolt főhercegi pár lelki üdvéért.⁵⁹

III. 2. Az egyház hangja a fegyverek zajában: Papp Antal 1914-es 6399. számú körlevele

Merénylet után egy hónappal, 1914. július 28-án az Osztrák-Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának, miután a belgrádi kormány elutasította az öt nappal korábbi bécsi ultimátumot. Ez a lépés mozgásba hozta a szemben álló európai katonai szövetségeket és néhány napon belül világméretű háború robbant ki.⁶⁰ Ezek az események nem hagyták érintetlenül az egyházi életet sem. Papp Antal püspök a hadüzenetet követően, 1914. július 29-én kiadott 6399. számú körlevelében reagált a történetekre. Ebben a dokumentumban megrendülését fejezte ki a háború kitörése miatt, és útmutatást adott a hívek számára az egyházi élet és a haza védelme érdekében. Amennyiben ez esetben részletes vizsgálatot végzünk, a körlevélből kiderül számunkra, hogy az egyház amellet, hogy a katonai szolgálatra szólít fel, miképp jár el az egyházi élet terén a háború ideje alatt. A papokat felszólította, hogy vasárnaponként a szentmisében alkalmazzák a háborús időkre előírt liturgikus elemeket: az ekteniákat (könyörgéseket), tropárt (rövid himnuszt), apostolt és evangéliumot. Mise után külön imát kellett mondani a királyért és a hadseregért („Господи Боже Цил”).⁶¹ A frontszolgálatra induló híveket gyónásra és áldozásra buzdította, valamint elrendelte, hogy minden hadba indulót áldjanak meg a szerkönyv előírásai szerint. Valamint a katonai szolgálatra induló hívekhez külön buzdító szavakat is intézett körlevelében. A nemzet iránti elkötelezettség és a keresztény hit szellemében így szólította meg őket: „*Kedves Híveim! Miként őseitek hívek voltak hazájukhoz, úgy szeressétek ti is a hazát a megpróbáltatás nehéz napjaiban! És a kiket a kötelesség oda szólít, késéggel, örömmel lépjete a küzdők sorába. [...] Vegyétek kezetekbe a kardot, és lépjete a nemzeti színű lobogó alá,*

⁵⁸ A panachida (панахида) egy bizánci rítusú keresztény egyházi szertartás, amelyet a halottak emlékére végeznek. A görögkatolikus és ortodox egyházakban ez a liturgikus ima a meghaltak lelki üdvéért szól, és rendszerint gyászmiséhez kapcsolódik. Magyar Katolikus Lexikon: *Panachida*. Interneten: <https://lexikon.katolikus.hu/P/panachida.html> [Utolsó letöltés: 2025.05.02]

⁵⁹ BIGKL. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 5461 sz. rendelete*. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek VIII (1914)

⁶⁰ ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*, Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 66.

⁶¹ BIGKL. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 6399 sz. rendelete*. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek XI. (1914) 1.

hogy lelkesedéssel megvédjétek annak becsületét s hazátok legszentebb érdekeit. Ne féljétek, Isten ad erőt, s megsemmisíti a reánk támadókat.” A lelki támasz és bibliai igazolás eszközével élve még az Efezusiakhoz írt levélből is idéz: „Öltözzetek az Isten fegyverzetébe, mert nem (csak) a test és vér ellen kell tusakodnunk, hanem a fejedelemségek és hatalmasságok ellen, a világ uralkodói ellen a sötétségben, a gonosz lelkek ellen a levegőben.” (Ef 6, 11–12)⁶²

A pásztorlevél utolsó szakaszában a hátország, azaz az otthon maradottak lelki és társadalmi felelősségére hívja fel a figyelmet. Különösen nyomatékosan kéri, hogy a hívek gondoskodjanak a harctéren szolgáló katonák családtagjairól – ne engedjék, hogy magukra maradjanak, hogy termésük tönkremenjen, vagy gyermekeik nélkülözzenek. A főpásztor hangsúlyozza: a szeretetteljes támogatás, a segítő kéz, sőt akár egy jó szó is hazaszeretetből fakadó értékes tettek számít, amely nemcsak gyakorlati segítség, de erkölcsi kötelesség is a háborús időkben. A gondoskodás ilyen formája nem csupán karitatív cselekedet, hanem az otthonmaradottak aktív részvétele a nemzeti áldozathozatalban.⁶³

III. 3. Papp Antal körlevelei a hadiárvák, özvegyek és háborús sérültek megsegítéséről

„Még soha és sehol sem volt arra példa, hogy egy kifosztott s koldussá tett, birtokából kivetett és teljesen nincstelenné lett nemzet a háború legkisebb áldozatairól, a hadiárvákról szegénysége mellett is olyan bőkezűen, erejét messze meghaladó módon gondoskodott volna, mint a magyar.” Bár Pettkó-Szandtner Aladár, a Népjóléti és Munkaügyi minisztérium helyettes államtitkára a háború után fogalmazta meg sorait, mégis hűen tükrözik azt az elkötelezett munkát, amelyet a magyar nemzet a hadiárvák megsegítésére fordított. Ez a megállapítás nemcsak a világháborút követő időszakot jellemzi, hanem kifejezetten igaz azokra az intézkedésekre is, amelyeket már a háború éveiben meghoztak. A különböző egyházak – köztük a munkácsi egyházmegye – is fontos szerepet vállaltak e feladatban. Papp Antal püspök körlevelei világosan mutatják, hogy a hadiárvák segítése nemcsak szándék, hanem tudatosan szervezett tevékenység volt, amely a háborús viszonyok ellenére is folytatódott.⁶⁴

Az első körlevél, amely a hadiárvák gondozásának kérdését említi, a 65. számú, 1915. február 25-én kelt püspöki rendelkezés. Ebben Papp Antal a Katholikus Patronage Egyesület felhívását közvetíti a görögkatolikus hívek felé. Az egyesület vállalta, hogy kétszáz hadiárva gyermek elhelyezéséről és neveléséről gondoskodik különböző intézményekben, valamint olyan családokat is keresett, amelyek vállalnák a gyermekek otthoni nevelését akár térítésmentesen, akár szerény

⁶² Uo. 1-2.

⁶³ Uo. 3.

⁶⁴ BIGKL. *A magyar állami hadiárvagondozás 10 éve, 1919–1929*, szerk. Felsődriethomai – Pettkó-Szandtner Aladár, Budapest: M. Kir. Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium, 1929. 4.

ellenszolgáltatás fejében. A püspök a klérus együttműködését kérte a kezdeményezés támogatásához, egyúttal felhívta a figyelmet a keresztény felelősségvállalás fontosságára, különösen azok iránt, akik a háború következtében teljesen kiszolgáltatottá váltak. Ez a körlevél jól mutatja, hogy már a háború második évében megindultak azok a szervezett egyházi és társadalmi törekvések, amelyek a hadiárva védelmére és hosszú távú gondozására irányultak.⁶⁵

Ezt követően a 610. számú, 1915. február 25-én kelt körlevél számol be a szervezett egyházi segélyezés intézményesüléséről. Ebben Papp Antal bejelenti a Katolikus Karitászt megalakulását, amely a háborús időszakban az egyházmegye jótékonyági tevékenységeit egységes szervezetbe foglalta. A Karitászt célja a fronton szolgáló katonák, kórházi betegek, gyermekek és rászorulókat ellátása volt elsősorban ruhával, élelmiszerrel és egyéb alapvető szükségleti cikkekkel. A szervezet működése az egész egyházmegyére kiterjedt, és a püspök koordináló szerepet szánt az egyház számára az adományok gyűjtésében és szétosztásában. A Katolikus Karitászt létrehozása hozzájárult ahhoz, hogy az egyházmegye területén szisztematikusabbá váljanak a segélyezési akciók, különösen a hadiárva és özvegyek megsegítését célzó gyűjtések.⁶⁶

Az ezt követő egyéves időszakban szinte minden megjelent püspöki körlevél tartalmazott olyan rendelkezéseket, amelyek különböző jótékonyági gyűjtésekhez, segélyezési akciókhoz vagy társadalmi támogatási kezdeményezésekhez kapcsolódtak vagy valamilyen formában jótékonyági tevékenységre ösztönözték a híveket és a papságot. A 702. számú, 1915. február 25-én kelt körlevél a Magyar Vörös Kereszt Egylet országos gyűjtéséhez való csatlakozásról szól. A gyűjtés célja a hadifogságban lévő katonák segélyezése volt, különösen élelmiszerrel, ruházattal és pénzbeli támogatással. A püspök támogatta a kezdeményezést, és fontosnak tartotta, hogy az egyház is részt vállaljon a gyűjtés szervezésében.⁶⁷ A 1293. számú, 1915. április 10-én kiadott körlevélben egy újabb segélyezési akció részletei olvashatók. A hadsegélyező hivatal által indított kezdeményezés az elesett vagy megrokkant katonák hozzátartozóinak, elsősorban özvegyeiknek és árvaiknak támogatását szolgálta. A támogatás egy, az imádkozó király képével ellátott színes emléklap árusításán keresztül történt, amelyet 40 fillérért lehetett megvásárolni.⁶⁸

A 3399. számú körlevél, amely 1915. szeptember 15-én jelent meg, a Hadsegélyező Hivatal működésének bemutatását tartalmazza. A hivatal fő feladata a frontszolgálatot teljesítők, valamint a

⁶⁵ BIGKL. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 65 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek I. (1915) 1-2.

⁶⁶ BIGKL. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 610 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek I. (1915) 6.

⁶⁷ BIGKL. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 702 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek I. (1915) 6-7.

⁶⁸ BIGKL. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 1293 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek II. (1915) 17-18.

háború következtében rokkanttá, özvegyé vagy árvává vált személyek segítése volt. Papp Antal fontosnak tartotta, hogy a hívek adományaikkal hozzájáruljanak a hivatal munkájához, és ennek megszervezésében az egyházmegye közössége is aktívan részt vegyen.⁶⁹ A 4260. számú körlevél szintén 1915. szeptember 15-i keltezésű. A tüdőbetegségekben szenvedő katonák számára létesítendő szanatóriumi barakkok építését célzó gyűjtési akció támogatásáról szól. A kezdeményezés a Tüdővész Elleni Országos Liga irányításával zajlott, és az iskolai tanulók részvételével szervezett adománygyűjtésre épült. A cél a megbetegedett katonák egészségügyi ellátása és későbbi társadalmi visszailleszkedésük elősegítése volt.⁷⁰

A 2103. számú, 1916. május 1-jén kelt körlevél Papp Antal püspök egyik legátfogóbb kezdeményezését tartalmazza a hadiárvák hosszú távú gondozására és nevelésére vonatkozóan. A körlevél részletes tervet vázol arra vonatkozóan, hogyan történne a hadiárvák elhelyezése és nevelése. Az „*anyai ápolásra*” szoruló gyermekeket, vagyis intézményi nevelésre még nem alkalmas kiskorúak, elsődlegesen vallásos családoknál helyeznék el. A fiúgyermekek a szent Bazil-rend rendházaiba kerülnének további vallásos és szakmai nevelésre. A rendházakban ipari műhelyek kialakítását is tervezték, hogy a gyermekek ipari vagy mezőgazdasági oktatásban is részesüljenek. A jobb képességű tanulók számára magasabb iskolai végzettség megszerzését is lehetővé akarták tenni, elsősorban az ungvári rendház keretén belül. A leányárvákat vallásos családok gondozására bízták volna, lehetőleg rendházak közvetlen környezetében, felügyelet mellett. Esetükben az elemi oktatás után a háztartási és kézimunkához kapcsolódó gyakorlati képzés megszervezését is célul tűzte ki a püspökség.⁷¹ A program megvalósítása érdekében Papp Antal adománygyűjtést rendelt el az egyházmegye minden templomában, amelyet a papságnak kellett előkészítenie és lebonyolítania. Emellett a püspök felmérés készítésére is utasította a lelkészeket, amelyben a területükön élő hadiárvák, azok hozzátartozói vagy gondnokai, illetve azok a megbízható, akár másvallású családok szerepeltek, akik a gyermekek nevelését vállalnák.⁷² A felmérésnek tartalmaznia kellett azt is, hogy az adott család milyen összegű támogatást igényel az árva gyermekek ellátásáért.⁷³

E körlevelek jól példázzák, hogy a munkácsi püspökség a háborús évek során következetesen részt vállalt a szociális segélyezés megszervezésében és koordinálásában. A körlevelek

⁶⁹ BIGKL. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 3399 sz. rendelete*. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek VI. (1915) 1-2.

⁷⁰ BIGKL. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 4260 sz. rendelete*. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek VI. (1915).

⁷¹ BIGKL. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 2103 sz. rendelete*. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek V. (1916) 1.

⁷² Sz.n.: *Főpásztorunk a hadiárvákért*. Görög Katolikus Szemle, 1916. május 14., 20. sz. 2.

⁷³ BIGKL. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 2103 sz. rendelete*. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek V. (1916) 2.

nyelvezetének és hangnemének vizsgálata alapján megállapítható, hogy Papp Antal püspök kiemelt figyelmet fordított a háború által sújtott társadalmi csoportok, vagyis a hadiárvák, özvegyek, hadirokkantak és a fronton szolgáló katonák helyzetének kezelésére.

III. 4. Papp Antal körlevelei a hadiárvák, özvegyek és háborús sérültek megsegítéséről

Érdekes történelmi adalékként szolgálhat számunkra 1253. számú rendelet vizsgálata is. A püspök ezen körlevele számos olyan információt közöl, amiből kiderül, hogy a háború éveiben miképp tartották a családok a kapcsolatot a hadifogságba esett családtagjaikkal. A körlevél tartalmazza Papp Antal erre vonatkozó utasításait a klérus számára, vagyis azon kérését, amiben felszólítja a papságot, hogy segítsenek a híveknek a címzésekben és a postai formai előírások betartásában, különös tekintettel azokra, akik nincs semmilyen tapasztalata az írásos ügyintézésben. Továbbá a Magyar Királyi Kereskedelemügyi Minisztérium és a Posta- és Távírdavezérgazgatóság útmutatását is tartalmazza, amely részletes tájékoztatást ad az ellenséges országokban hadifogságba esett magyar katonák, valamint az ott internált civil honpolgárok számára történő postai küldemények szabályairól.⁷⁴

A körlevél külön tárgyalja a hadifoglyoknak és internált személyeknek való csomag, levél és levelezőlapok küldésének szabályait. Postacsomagok küldésének módját (például, hogy maximum 5 kg, kizárólag ruházat és személyes tárgy, postautalványok (pénzátutalás) feltételeit. Valamint részletesen bemutatja a táviratok küldésének lehetőségét hadifoglyok részére, ugyanis ez csak bizonyos országokba, például Oroszországba volt lehetséges.⁷⁵

⁷⁴ BIGKL. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 1253 sz. rendelete*. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek II. (1915)

⁷⁵ BIGKL. *Melléklet a 8.591/1915. B. M. eln. számú körrendeletéhez. Posta- és Távírdavezérgazgatóság 773/1915. sz.* In: *A háborúval kapcsolatos törvények és rendeletek gyűjteménye*. II. füzet. Budapest. 1915.

IV. FEJEZET

HAGYOMÁNY VAGY IGAZODÁS? – A GERGELY-NAPTÁR BEVEZETÉSÉNEK KÉRDÉSE

IV. 1. A naptárvita alapja: kronológiai és egyházi eltérések

Bár a munkácsi püspökség eredetét korábban már áttekintettük, s ezzel együtt rávilágítottunk arra a kettősségre, amely hosszú időn át meghatározta az itt élő hívek vallási életét, e ponton szükségeszerű egy újabb kitérőt tennünk. Mielőtt Papp Antal naptárkérdésben végzett tevékenységének ismertetésére térnénk, elengedhetetlen, hogy előbb tisztázzuk a Julián- és Gergely-naptár közötti eltérések lényegét, azok történeti és egyházi gyökereit. Enélkül nem érthető meg kellő mélységben, hogy milyen súlyos és kényes kérdésben szólalt fel Papp Antal, és hogy mekkora felelősséget vállalt azzal, hogy ebben a vitában egyértelmű álláspontot képviselt.

A Julián-naptárt Kr. e. 45-ben Julius Caesar vezette be Szoszigenész egyiptomi csillagász javaslatai alapján. A rendszer 365 napos évekből állt, négyévente egy szökőnap beiktatásával. Így az év átlagos hossza 365,25 nap lett, míg a valóságos napév 365,2422 napot tesz ki. Ez a kis eltérés évszázadok alatt jelentős csúszást okozott a naptárban, különösen az egyházi ünnepekhez igazított liturgikus évben.⁷⁶ Ezt orvosolni próbálta 1582-ben XIII. Gergely pápa *Inter gravissimas* kezdetű bullája, ami bevezette a Gergely-naptárt, amely korrigálta az addig felgyülemlett eltérést és ezt akképpen vitte véghez, hogy elhagyott 10 napot: október 4-ét október 15-e követte. Emellett szigorúbb szökőévi szabályokat alkalmazott: a 100-zal osztható évek közül csak a 400-zal is oszthatók lettek szökőévek (pl. 1600 igen, 1700 nem).⁷⁷

A naptárreform elfogadása az egyházak részéről nem volt egységes. A római katolikus egyház azonnal átvette az új naptárt, míg a protestáns felekezetek vonakodtak és csak évszázadokkal később fogadták el. Az ortodox egyházak többsége a mai napig a Julián-naptárt használja, különösen az egyházi ünnepek számítása során (például karácsonyt január 7-én ünneplik). Néhány ortodox közösség áttért a javított Julián-naptárra, amely közelíti a Gergely-naptárhoz az időszámítást, de a húsvét dátumát továbbra is a régi számítás szerint tartják. A keleti és nyugati keresztény egyházak naptárhasználata így a mai napig tükrözi az egyházi és teológiai hagyományok különbségeit, és gyakran a kulturális és nemzeti identitás szimbólumaivá váltak.⁷⁸ A kérdés történelmi és csillagászati súlyát mutatja, hogy egyes alternatív elméletek is napvilágot láttak. Szekeres Sándor *Az Eltévedt Időszámítás Elmélete* című munkájában azt állítja, hogy a jelenlegi időszámításunk alapvetően téves:

⁷⁶ Kr. e. 45. január 1. – A Julián-naptár bevezetése. Interneten: <https://rubicon.hu/hu/kalendarium/kr-e-45-január-1-a-julian-naptar-bevezetese> [Utolsó letöltés: 2025.04.29]

⁷⁷ TARJÁN M. Tamás: 1582. február 24. – A Gergely-naptár bevezetése. Interneten: <https://rubicon.hu/hu/kalendarium/1582-február-24-a-gergely-naptar-bevezetese> [Utolsó letöltés: 2025.04.29]

⁷⁸ Ortodox naptár – Magyar Katolikus Lexikon. Interneten: <https://lexikon.katolikus.hu/O/ortodox%20napt%C3%A1r.html> [Utolsó letöltés: 2025.04.30]

nem Jézus születésétől, hanem az i. e. 247-ben kezdődő arszakida éra szerint számítódik. Az elmélet szerint a nyugat-európai kereszténység az 1100-as évek végén félreértelmezte az "Anno Domini,"(az Úr éve) kifejezést, és a valós időrend 247 évvel eltér a jelenlegitől. Bár ez az elmélet a tudományos konszenzustól távol áll, mégis rámutat arra, hogy a naptárrendszerek és az időszámítás története milyen mély hatással van történeti, teológiai és kulturális kérdésekre. Az eltérések, reformok és viták hosszú évszázadokon át kísérték az egyházi életet és a naptárhasználat gyakorlati alkalmazását.⁷⁹

A naptárvita tehát nem pusztán technikai kérdés volt, hanem egyházfegyelmi, teológiai és identitáspolitikai kérdések egész sorát mozgatta meg. Ebben a komplex és érzékeny közegben vállalt szerepet Papp Antal. Ő megpróbálta elfogtatni azon görögkatolikus hívekkel az új naptár használatát kik a nyugati naptárra való áttérést a római centralizáció és a latin rítushoz való asszimiláció egyik jeleként értelmezték. Így nem meglepő, hogy azok a családok kik régi naptár megtartásában **identitás**erősítő lépést láttak nem értettek egyet a püspök javaslatával.

IV. 2. Naptáregyesítési törekvések Ung vármegyében

A naptáregyesítés gondolata nem csupán Papp Antal számára merült fel. Ungváron már nyolc évvel korábban is számos cikk jelent meg az *Ung* hetilapban, amelyek szorgalmazták a kérdés megoldását. Az első ilyen írás 1908-ban látott napvilágot Volosin Ágoston tollából, *A naptár egyesítés* címmel. Ebben a tanulmányban a szerző a Julián-naptár pontatlanságaira hívta fel a figyelmet, valamint arra, hogy Oroszországban is komoly előkészületek folynak egy csillagászatilag pontosabb rendszer bevezetésére. Éppen ezért – érvelt Volosin – a görögkatolikus egyháznak sem szabad tétlenül szemlélnie az eseményeket, hanem alkalmazkodnia kell a korszerű, tudományosan megalapozott időszámításhoz.⁸⁰

1909-ben Zsatkovics Kálmán több alkalommal is foglalkozott a naptáregyesítés kérdésével az *Ung* hasábjain. Írásai azonban nem tartalmaztak közvetlen állásfoglalást, sokkal inkább tudósítás jellegűek voltak: ezekben rendszeresen beszámolt arról, hogy Firczak Gyula püspök milyen elkötelezetten szorgalmazza a naptáregyesítés ügyét. A *Naptáregyesítés* címmel megjelenő cikkek szinte havi rendszerességgel jelentek meg, tükrözve a kérdés folyamatos jelenlétét a közéleti és egyházi diskurzusban.⁸¹ A naptáregyesítés kérdése ezt követően még néhány alkalommal felbukkant a sajtóban, de fokozatosan háttérbe szorult, és hosszabb időre kikerült a közfigyelemből. A szélesebb közönség számára a téma csak 1916-ban került ismét reflektorfénybe, amikor már nem csupán

⁷⁹ SZEKERES Sándor: *Az eltévedt időszámítás elmélete I*, Academia.edu, 2023 Interneten: <https://www.academia.edu/104390806/> [Utolsó letöltés:2025.04.30]

⁸⁰ VOLOSIN Ágoston: A naptáregyesítésről. *Ung*, 1908. december 6. 49. sz. 2.

⁸¹ Sz.n.: Naptáregyesítés. *Ung*, 1909. január 24. 7. sz. 1-2.; Sz.n.: Naptáregyesítés. *Ung*, 1909. május 5. 36. sz. 2.

vélemények, hanem konkrét lépések történtek a naptárreform megvalósítása érdekében.⁸² Ahogyan a *Görög Katholikus Szemle* 1916. május 14-i számának vezércikke fogalmazott: „Egyházmegyénkben született meg a naptáregyesítés eszméje, de hogy testet öltjön, egy világháborúnak kellett bekövetkeznie.” Ez a megállapítás jól érzékelteti, milyen hosszú érési folyamat és történelmi kényszerhelyzet vezetett el a konkrét megvalósításig.⁸³

Papp Antal, Miklóssy István hajdúdorogi és dr. Novák István eperjesi püspöktársakkal közösen – a 1916. április 11-én Ungváron és május 4-én Nyíregyházán tartott tanácskozások nyomán – úgy határoztak, hogy a görögkatolikus egyházi ünnepek megtartásánál a továbbiakban nem a Julián-, hanem a Gergely-naptárt fogják alkalmazni.⁸⁴ A tanácskozás részleteiről maga Papp Antal püspök is beszámolt, amikor egy interjú keretében az *Ung* hetilap újságírójának beszélt az eredményekről. A beszélgetés során hangsúlyozta, hogy a kérdésben „minden főpontban teljes megállapodás történt” a kanonokjaival és püspöktársaival folytatott tanácskozásokon. Kijelentette, hogy nincs olyan pap az egyházmegyében, „aki szívből nem óhajtana a naptáregyesítést”, így már csak az egyes részletkérdések kidolgozása van hátra. Papp Antal visszatekintett a korábbi törekvésekre is: elmondása szerint már Firczák Gyula püspök idején, 1899-ben memorandumot nyújtottak be a pápának, és 1900-ra tervezték a reform keresztülvitelét. Akkor azonban az ügy megghiúsult, mivel a hercegprímás a román görögkatolikus egyházmegyék bevonását is szeretne volna, ám azok püspökei nem mutattak készséget az együttműködésre. Mint mondta: „Most azok nélkül csináljuk meg.” A püspök jelezte, hogy amint a részletek véglegesítésre kerülnek, kijelölik az új naptár bevezetésének időpontját, s erről jelentést tesznek a bécsi nunciusnak, a hercegprímásnak és a kormánynak, a híveket pedig körlevélben tájékoztatják.⁸⁵

IV. 3. 1916. május 20 – Papp Antal naptárreformról szóló körlevele

Az ígért tájékoztatás 1916. május 20-án kelt főpásztori levélben történt meg. A dokumentum világosan tükrözi Papp Antal egyértelmű és határozott állásfoglalását, valamint a korábbi tanácskozások során meghozott döntések hivatalos megerősítését. A körlevél részletes elemzése alapján jól nyomon követhető, hogy a püspök milyen konkrét formában szabályozta a naptárhasználat kérdését, és miként kívánta beilleszteni azt az egyházi élet mindennapjaiba. A dokumentumban a püspök hangsúlyozta, hogy a Julián-naptár alkalmazása – elsősorban szociális és gazdasági szempontból – egyre inkább hátrányos hatással van a hívekre. Ezt különösen érzékelik azok, akik

⁸² Sz.n.: Megvan a naptáregyesítés. *Ung*, 1916. április 16. 16. sz. 1.

⁸³ Sz.n.: Megfigyelések. *Görög Katholikus Szemle*, 1916. május 14. 20. sz. 1.

⁸⁴ Sz.n.: A naptáregyesítés végrehajtása. *Ung*, 1916. május 14. 20. sz. 1.

⁸⁵ Sz.n.: Megvan a naptáregyesítés. *Ung*, 1916. április 16. 16. sz. 1.

más vallásfelekezetűekkel vagy a latin rítus híveivel szoros kapcsolatban élnek, dolgoznak, illetve közhivatalokban, iparban és kereskedelemben tevékenykednek. A püspök kiemelte, hogy a Julián-naptár nem része lényegileg a keleti rítusú hagyománynak, és annak további alkalmazása sem liturgikusan, sem pasztorálisan nem indokolt. Meglátása szerint éppen a naptárhoz való túlzott ragaszkodás vezetett ahhoz, hogy sok hívő elveszítette a görögkatolikus szertartás iránti hűségét, sőt többen más rítusra tértek át. Ezért a Gergely-naptár bevezetését nem a hagyomány feladásának, hanem a keleti szertartás hitelesebb megőrzésének és híveik lelki-szociális érdekei szolgálatának tekintette.⁸⁶

A püspök rendelkezését megerősítendő, utalt a Gergely-naptár hazai jogi bevezetésére is, amelyet az 1588. évi 28. törvénycikk rendelt el és az 1599. évi 45. törvénycikk szentesített. Továbbá idézte I. Lipót és I. Ferenc király vonatkozó kiváltságleveleit, amelyek a keleti szertartású egyházakat is a naptár egységesítésére buzdították. Papp Antal felszólította a papságot, hogy világítsák meg híveik számára a döntés mögötti lelkipásztori és egyházi szempontokat és fogadtassák el velük a változást, mint a keleti rítus megerősítését.⁸⁷

A püspöktársaival közösen kialakított egyhangú megállapodás alapján Papp Antal elrendelte, hogy egyházmegyéjében a következő intézkedések lépjenek életbe:

1. Az egyházmegye minden ünnepét ezentúl a Gergely-naptár szerint tartják meg.
2. Az új rend szerinti ünneplés kezdete Keresztelő Szent János születésének napja lesz (június 24.).
3. A pásztorlevelet június 4-én, vasárnap, minden templomban anyanyelven kell felolvasni.
4. Ahol ezen a napon nem tartanak istentiszteletet, ott a következő vasárnapokon pótolni kell.
5. A Gergely-naptár bevezetéséből adódóan kimaradó tizenharmadik napra eső szentek tiszteletére rendelt officiumok⁸⁸ elvégzését a mellékelt utasítások szerint kell teljesíteni.⁸⁹

Papp Antal püspök nemcsak a klérus tagjaihoz intézte körlevelét, hanem ugyanezen a napon a hívekhez is szólt. A nekik szánt pásztorlevél tartalmilag számos ponton megegyezett a klérus számára kiadott rendelkezéssel, különösen a naptárreform indoklását illetően. Ebben az írásban is történelmi

⁸⁶ BIGKL. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 2660 sz. rendelete*. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek VI (1916) 1.

⁸⁷ Uo. 1-2.

⁸⁸ Az officium latin eredetű egyházi kifejezés, amely a liturgikus zsolozsmát, vagyis a napi imaórák rendjét jelenti. A katolikus egyházban az *officium divinum* (isteni szolgálat) a papok és szerzetesek kötelességeként előírt rendszeres imádságokat és zoltárokat foglalja magában, amelyeket meghatározott rend szerint végeznek. Vö. KISS-RIGÓ László (szerk.): *Katolikus Egyházi Lexikon*, Szent István Társulat, Budapest, 2005. Interneten: <https://lexikon.katolikus.hu/O/officium.html> [Utolsó letöltés: 2025.05.02]

⁸⁹ BIGKL. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 2660 sz. rendelete*. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek VI (1916) 1-2.

példák és egyházi előzmények felidézésével igyekezett meggyőzni a híveket a döntés szükségességéről és helyességéről. A hívekhez intézett körlevél bevezető része kiemeli, hogy a görögkatolikus hívek a háborús megpróbáltatásokban, a haza iránti hűségben és az áldozathozatalban osztoznak más felekezetű polgártársaikkal. A különbséget egyedül a vallási ünnepek időzítésében látja, amely a Julián-naptár használatából fakad. Hangsúlyozza, hogy a Julián-naptár használata nem hitbéli kérdés, hiszen azt pogány eredetű naptárként még Julius Caesar vezette be tudományos alapon, nem pedig keresztény elvek szerint. A főpásztori szöveg további részében Papp Antal részletesen kifejti a Gergely-naptárra való áttérés társadalmi és lelkipásztori indokait. Rámutat, hogy a Gergely-naptár tudományosan megalapozott és a világ legtöbb országa, felekezettől függetlenül, már régóta alkalmazza, beleértve a protestánsokat, a bolgárokat, sőt még a nem keresztény törököket is. A püspök hangsúlyozta, hogy a liturgikus ünnepek elválasztottsága a többi keresztény közösségtől súlyos gyakorlati és lelki nehézségeket okoz. A görögkatolikus hívek ünnepeit sok esetben hétköznapra eső időpontokban tartják, ami csökkenti az ünnepek méltóságát és elszigeteli őket a társadalom többi részétől. A külön ünneplés gazdasági hátrányokkal is jár: a munkások, napszámosok és iparosok sok esetben nem tudnak részt venni az istentiszteleteken, vagy jövedelemtől esnek el.⁹⁰ A körlevél zárószavaiban Papp Antal hivatalosan is kijelölte a Gergely-naptár szerinti ünneplés kezdetét: Keresztelő Szent János születésének ünnepe, amely június 24-re esett. Ezzel az időponttal indult az új ünneprend, amely szerint az év valamennyi egyházi ünnepe a továbbiakban a Gergely-naptár szerint került megtartásra. A levél a hitélet zavartalan folytatása érdekében több főünnepet és azok új dátumát is részletesen megnevezte, így segítve a hívek tájékozódását az áttérés után.⁹¹

⁹⁰ BIGKL. *Papp Antal főpásztori szövege és rendelete a munkácsi egyházmegye híveihez*. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek VI (1916) 2-3.

⁹¹ Uo. 3.

1. táblázat: Görögkatolikus ünnepek időpontjai a Gergely-naptárra való áttérés után (1916)⁹²

Ünnep neve	Dátum
Szent Péter és Pál ünnepe	június 29.
Szent Illés próféta ünnepe	július 20.
Urunk színeváltozása	augusztus 6.
Nagyboldogasszony napja	augusztus 15.
Szent István, Magyarország királya	augusztus 20.
Keresztelő Szent János fejevétele	augusztus 29.
Kisasszony nap (Szűz Mária születése)	szeptember 8.
Szent Kereszt felmagasztalása	szeptember 14.
Szűz Mária oltalma	október 1.
Szent Mihály arkangyal ünnepe	november 8.
A Boldogságos Szűz templomba vezetése	november 21.
Szent Miklós püspök ünnepe	december 6.
Karácsony első napja	december 25.
Karácsony második napja	december 26.
Szent István első vértanú ünnepe	december 27.

A pásztorlevél záró gondolataiban Papp Antal személyes hangvétellel fogalmazza meg a közös ünneplés élményének lelki értékét. Felidézte, hogy az elmúlt két évben a feltámadás ünnepét a latin szertartású hívekkel egy napon, egységben ünnepelhatték. E tapasztalat megerősítette benne azt a meggyőződést, hogy a közös ünneplés nem változtat a szertartás mélységén vagy tisztaságán, hanem éppen emeli annak méltóságát és örömét. Szavai szerint a liturgikus élmény ugyanaz maradt, ám a közösségben megélt ünnep szebb és magasztosabb volt, mint amikor a Julián-naptár miatt elszigetelten, mások hétköznapi forgatagában kellett megemlékezni a feltámadás örömről.

IV. 4. A Gergely-naptár bevezetésének megítélése az egyházi lapok tükrében

Papp Antal püspök a körlevelében és a sajtón keresztül is azt hangsúlyozta, hogy a naptárreform kérdésében teljes egyetértés uralkodik az egyházmegye klérusa körében, a hívek

⁹² Uo. 4.

reakcióiból mégis jól látható, hogy a rendelet bevezetése nem találkozott osztatlan lelkesedéssel. A hivatalos nyilatkozatok és a valóságos társadalmi fogadtatás között így bizonyos feszültség érzékelhető. A körlevél közzétételét és az első, már az új naptár szerint megtartott ünnepet követően rövid időn belül panaszos levelek érkeztek és válasz cikkek jelentek meg a naptárreformmal kapcsolatban. A *Görög Katholikus Szemle* – a magyar görögkatolikusok országos szövetségének hivatalos lapja – a reformot követő egy hónapon belül cikkeiben próbált választ adni az egyházat ért kritikákra. E válaszok alapján könnyen kikövetkeztethető, hogy a kritikák azért jelentek meg a görögkatolikusokkal kapcsolatban mert láthatóan a hívek nem hajlandók átállni az új rendszerre. A cikkek nem pusztán vitapontokat jelentenek, hanem közvetetten megerősítik azt a tényt, hogy a gyakorlatban a naptáregyesítés nem valósult meg zökkenőmentesen, és a klérus által hangoztatott egység valójában sok helyen csak látszat maradt. A klerikális sajtó olyan vádakra reflektált, amelyek szerint a Julián-naptárhoz való ragaszkodás a szakadárság (szizma) maradványa lenne, illetve az orosz ortodox egyházzal való tudatos azonosulás jele. Az egyik cikk írója egy pap véleményét is idézi, miszerint „most lettünk valódi katolikusokká” – e kijelentést azonban határozottan elutasítja. Az érvelés alátámasztására a szerző Balugyánszky László 1846-ban megjelent magyar egyháztörténeti munkáját idézi, amely már a 19. század közepén is részletesen tárgyalta a Julián-naptár elhagyásának nehézségeit. Balugyánszky rámutatott: az új naptár bevezetésére irányuló korábbi törekvések rendre sikertelenek maradtak, mivel azokat a nem egyesült, sokszor tudatlak hívek a szertartási hagyomány megbontásaként értelmezték.⁹³

A naptárreform gyakorlati bevezetését tovább nehezítette, hogy az átmeneti időszakban számos, egyházi kötődésű intézmény és kiadvány – különösen a naptárakat szerkesztő nyomdák – hibásan tüntették fel az ünnepnapokat, és továbbra is a Julián-naptár szerint közölték azokat. Ez különösen megtévesztő volt a hívek számára, akik így nem tudhatták pontosan, melyik naptár szerinti rend az irányadó.⁹⁴ Erre a problémára Papp Antal 5626. számú körlevele külön is kitért. Felhívta a figyelmet arra, hogy az 1917-es évre kiadott naptárak közül több – például a Katholikus Népszövetség által terjesztett kiadvány – nem követte az új naptárrendet, és ezért azok használata kifejezetten kerülendő. Felszólította a lelkészeket, hogy ezek terjesztését mellőzzék, és a hívek számára csak a helyesen szerkesztett kiadványokat – elsősorban az ungvári Unió Könyvnyomda által megjelentetett példányokat – javasolják.⁹⁵

Félévvel a reform után is élénk ellenállás mutatkozott a hívek körében, amelyet nem csupán világi, hanem az egyházi sajtó is nyíltan elismert. 1917 januárjában a *Görög Katholikus Szemle* egy

⁹³ Sz.n.: A naptáregyesítés történetéből, *Görög Katholikus Szemle*, 1916. július 30., 31. sz. 2-3.

⁹⁴ Sz.n.: *Naptárhasználat*, *Görög Katholikus Szemle*, 1916. november 5., 45. sz. 3.

⁹⁵ BIGKL. Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 5626 sz. rendelete. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek XI (1916).

cikke ismételten visszatért a témára, rögzítve, hogy a helyzet mit sem javult az eltelt idő alatt. A cikk tanúsága szerint a hívek tömege továbbra is konzervatívan ragaszkodott az ősi hagyományokhoz, és az új naptár szerinti ünneprend bevezetését sokan „szentségtörésként” élték meg. Különösen súlyos helyzet alakult ki a románokkal vegyesen lakott településeken, ahol a görögkatolikus hívek nemcsak az új naptár szerint tartották meg az ünnepeket, hanem a régit is követve részt vettek a román közösség liturgiáján is. Így kialakult a „kettős ünneplés” gyakorlata, amely egyszerre tükrözte a közösség lelkiismereti lojalitását és a hivatalos reformmal szembeni passzív ellenállását. A hívek részéről fokozódó elégedetlenség és zúgolódás mellett egyes lelkipásztorok is jelezték a problémákat, így például a hosszúmezői esperes is beszámolt arról, hogy még a többségében katolikus-protestáns lakosságú Szirmai-gyár településen is jelentős ellenállást váltott ki a reform.⁹⁶

Másfél év elteltével is azt tapasztalhatjuk, hogy érdemi változás nem történik. A *Görög Katolikus Szemle* hasábjain megjelent összefoglaló cikk rámutatott a reformmal kapcsolatos tapasztalatokra és a továbbra is fennálló problémákra. A cikk szerzője megállapította, hogy a naptárreform nem hozta el a kívánt egységet. Mivel az ünnepeket a hívek továbbra a latin rítusú egyház ünnepekkel egy időben tartották, így a közös ünneplés, illetve a vallási ünnepek melletti általános munkaszünet sem valósult meg. Tehát a probléma amire rávilágított Papp Antal a naptár reformot elrendelő körlevelében másfél év elteltével sem szűnt meg. Vagyis továbbra is a nagyobb görögkatolikus ünnepeket gyakran munkanapra tették, ami miatt a híveket hatósági kötelezettségek, például vásári megjelenések akadályozták a szertartásokon való részvételben. A szerző kiemelte azt is, hogy a hívek nagy része csak ideiglenes, „háborús intézkedésnek” tekinti a Gergely-naptár bevezetését, és abban bízik, hogy a háború végével visszatérhetnek a Julián-naptárhoz. Ezt az álláspontot erősítették a frontról hazatérő katonák is, akik saját tapasztalataik alapján számoltak be arról, hogy más keleti katolikus és ortodox közösségek, például a galíciai ukránok és az erdélyi románok, továbbra is a régi naptár szerint élnek.⁹⁷

Ezen cikkek tükrében felmerül a kérdés: valóban kizárólag a hívek körében mutatkozott ellenállás a Gergely-naptár bevezetésével szemben, vagy valójában a klérus egysége is inkább elméleti kijelentés volt, mintsem gyakorlati valóság? Papp Antal püspök hivatalos nyilatkozataiban és körleveleiben következetesen hangsúlyozta, hogy a görögkatolikus papság egy emberként támogatja a naptáregyesítést.⁹⁸ Ugyanakkor az egyházi sajtóban megjelenő cikkek, különösen a naptárhasználattal kapcsolatos gyakorlati problémák ismertetése, éppen ennek az álláspontnak a valóság alapját kérdőjelezi meg. Ha a hívek egy része továbbra is a régi naptár szerint ünnepelt, az

⁹⁶ Sz.n.: A naptáregyesítésről, *Görög Katolikus Szemle*, 1917. január 28., 4. sz. 4.

⁹⁷ REVIZOR: Liturgikus gondolatok, *Görög Katolikus Szemle*, 1918. január 13., 18. évf. 2. sz., 2-3.

⁹⁸ BIGKL. Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 2660 sz. rendelete. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek VI (1916) 1.

önmagában is nehézségeket okozott az új rendszer elfogadtatásában. Azonban, ha az ünnepek hivatalos áttétele – például a liturgikus rend, a templomi hirdetések, vagy akár a nyomtatott naptárak szintjén – nem történt meg következetesen, az arra utal, hogy maga a klérus sem hajtotta végre egységesen a főpásztori utasításokat. Ez nemcsak a püspöki intézkedések hatékonyságát kérdőjelezi meg, hanem rámutat arra is, hogy az egyház belső struktúrájában is jelen volt az ellenállás vagy legalábbis a passzív engedetlenség. Így a hivatalosan deklarált egység inkább tűnik kívánatos elvnek, mint ténylegesen megvalósult gyakorlati állapotnak. Jogosan vetődik fel a kérdés, hogy az ellenállás és a papság részéről tapasztalható tétlenség figyelmen kívül hagyása vajon világháborús rendkívüli helyzet következménye volt-e. Békeidőben a püspökség határozottabban és következetesebben lépett volna fel az egyházi fegyelem megszilárdítása érdekében? Erre azonban már nem kaphatunk választ.

IV. 5. A naptárreform kudarca és csendes visszavonása

A Gergely-naptár bevezetése következtében kialakult feszültségek már a három görögkatolikus püspök – köztük Papp Antal – 1918. január 23-án Nyíregyházán megtartott újabb tanácskozásán is napirendre kerültek. A tanácskozásról készült jegyzőkönyv szerint különösen Máramaros és Ugocsa vármegyékben volt tapasztalható ellenállás, ahol a munkácsi egyházmegye hívei közvetlen kapcsolatban álltak a román görögkatolikus közösségekkel. E térségekben a reform nem tudott meggyökerezni.⁹⁹ A hívek körében tapasztalható általános elégedetlenségre reagálva Papp Antal püspök 1918. november 5-én rendeletet adott ki.¹⁰⁰ Ebben kifejezte sajnálatát amiatt, hogy a naptáregyesítés számos esetben nem a vallási élet megélénkülését, hanem lelki nyugtalanságot és a papsággal való feszültséget eredményezett. A rendelet értelmében a reform csak addig marad érvényben, amíg azt a hívek igényei indokolják. Amennyiben a lelki béke és egyházközségi egység érdekében szükségessé válik, a püspök készséggel hajlandó annak visszavonására.¹⁰¹ Továbbiakban Papp Antal kötelezte a plébánosokat, hogy a parókiákon tartsanak híveik részvételével közgyűlést, ahol szavazással dönthetnek a reform fenntartásáról vagy elutasításáról. A közösségi döntéseket jegyzőkönyvben kellett rögzíteni, s azokat az év végéig el kellett juttatni a püspökséghez.¹⁰²

Papp Antal püspök végül nem várta meg a hívek közgyűlésein született jegyzőkönyvek beérkezését. Az 1918. november 5-i rendelete után alig néhány héttel – feltehetően a háborús vereség nyomán egyre romló belpolitikai helyzet hatására – november 12-én, újabb körlevelet adott ki,

⁹⁹ VÉGHSEŐ Tamás (szerk.): *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez 1917–1925.* IV. köt. (Collectanea Athanasiana II, 4/4.), Nyíregyháza 2020. 101-104.

¹⁰⁰ SZAKÁL Imre: *„Rend, fegyelem, összetartás, s nem lesz panasz többé a Kárpátok bércei között” – Iratok Ruszka Krajna történetéhez (1918-1919)*, Beregszász – Ungvár 2018, 54. (Továbbiakban: SZAKÁL 2018.)

¹⁰¹ BIGKL. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 7398 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek X (1918.)

¹⁰² SZAKÁL 2018. 55.

amelyben hivatalosan is visszavonta a Gergely-naptár használatát, és elrendelte a Julián-naptárhoz való visszatérést. A döntés indoklása szerint a hívek nagy többsége előreláthatólag a régi naptár visszaállítását kívánja, ezért – a nagyobb zavart megelőzendő és az egység érdekében – szükségesnek látta a haladéktalan cselekvést. A körlevél rendelkezése szerint az egyházmegyében 1918. november 21-től (Julián-naptár szerint november 8., Szent Mihály arkangyal ünnepe) kezdődően ismét a régi, Julián-naptár szerinti számítást kell alkalmazni. Ezzel a döntésével Papp Antal egyértelműen elismerte a hívek ellenállását, és visszavonta az általa két évvel korábban bevezetett naptárreformot.¹⁰³

2. táblázat: A görögkatolikus ünnepek időpontjai a Julián-naptárhoz való visszatérés után (1918)

Gergely-naptár	Julián-naptár	Ünnep
november 24.	november 11.	Pünkösds utáni 22. vasárnap
december 1.	november 18.	Pünkösds utáni 23. vasárnap
december 4.	november 21.	Szűz Mária templomba vezetése
december 8.	november 25.	Pünkösds utáni 24. vasárnap
december 15.	december 2.	Pünkösds utáni 25. vasárnap
december 19.	december 6.	Szent Miklós ünnepe
december 22.	december 9.	Pünkösds utáni 26. vasárnap
december 29.	december 16.	Pünkösds utáni 27. vasárnap
január 5.	december 23.	Pünkösds utáni 28. vasárnap
január 6.	december 24.	Karácsony előestéje
január 7.	december 25.	Krisztus születése
január 8.	december 26.	Istenanya gyülekezete
január 9.	december 27.	Szent István első vértanú
január 12.	december 30.	Pünkösds utáni 29. vasárnap

Összegzésként megállapítható, hogy a naptárreform végül oda tért vissza, ahonnan kiindult. Bár a kérdés hosszú éveken át napirenden volt, valós előkészületek nem történtek – még Firczák Gyula püspöksége idején sem. A tényleges lépésre Papp Antal és püspöktársai 1916-ban szánták el magukat, azonban a reform végrehajtása nem hozta meg a remélt eredményeket. A hívek ellenállása és a kialakult feszültségek következtében 1918 végén a Julián-naptár használatához való ragaszkodás

¹⁰³ BIGKL. Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 7518 sz. rendelete. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek XI (1918.)

a nép akaratává vált. Noha a naptár kérdése így formálisan lezárult, társadalmi hatásai ennél jóval mélyebbre nyúltak. A reform rövid időn belüli visszavonása a hívek szemében megingatta a püspöki vezetés tekintélyét, és a bizalom megrendüléséhez vezetett. A *Görög Katolikus Szemle* egyik 1918-as írása szerint az ekkoriban alakuló rutén néptanácsok legfőbb akadálya épp az volt, hogy a helyi vezető réteg – értelmiség és papság – rövid idő leforgása alatt előbb a Julián-naptár „hibáira” hívta fel a figyelmet, majd annak helyességét hangsúlyozta. Ez a következetlenség a társadalom számára egyértelmű jele volt annak, hogy a vezetés nem volt egységes, sem pedig következetes a kérdés kezelésében.¹⁰⁴

Különösen súlyos következményekkel járt mindez abban az időszakban, amikor a világháború éppen véget ért, és a társadalom épp csak elkezdhette volna a sebek begyógyítását. A lakosság évek óta tartó bizonytalanságban, félelemben és veszteségek között élt és a háborút követő hónapokban éppen a lelki és közösségi stabilitás visszaállítása lett volna az egyház egyik legfontosabb feladata. Ehhez képest a naptárreform kapkodó bevezetése, majd gyors visszavonása – miközben a klérus nem tanúsított kellő határozottságot, a hívek véleményét pedig későn és csak részben vették figyelembe – azt az érzetet keltette, hogy az egyház vezetése sem volt biztos a saját döntéseiben. Ez a bizonytalanság, amely a leginkább a püspöki hivatal tekintélyét ásta alá. Nem csupán a reform kudarcát jelentette, hanem egy mélyebb bizalomvesztés kezdetét is a háború utáni görögkatolikus közösség számára.

¹⁰⁴ Sz.n.: „*Agitáljunk, szervezkedjünk.*” *Görög Katolikus Szemle*, 1918. december 22. 51. sz. 1.

ÖSSZEGZÉS

A kutatás célja volt Papp Antal munkácsi püspök (1912–1924) politikai és társadalmi szerepvállalásának bemutatása az első világháború tükrében. Célom elérése érdekében számos sajtó- és levéltári forrást sikerült összegyűjteni és feldolgozni.

Munka első fejezetében a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye felállítástának történeti hátterét mutattam be. E fejezet alapként szolgál Papp Antal püspöki munkájának árnyaltabb megértéséhez. A második fejezetben a püspök életének főbb eseményei kerültek feldolgozásra. Papp Antal püspöki kinevezéséig számos, szakirodalmi munkából már ismert eseményt vettem alapul, melyeket sajtó- és levéltári forrásokkal kiegészítve próbáltam részletesebben bemutatni, mint ahogy azt tették a témában született korábbi munkák, így új adalékokat, az események részletein keresztül hoztam a felszínre.

Papp Antal életútját a második fejezetben tárgyalom részletesebben. Tanulmányait Napkoron, majd Ungváron és Lőcsén végezte, már fiatalon kiemelkedett szorgalmával, fegyelmezettségével és erkölcsi tartásával. Teológiai képzése során Budapestre került, majd papi szolgálatát Firczák Gyula püspök mellett kezdte meg, akinek legközelebbi munkatársává vált. Kiváló szervezőkészsége, hűsége és szakmai rátermettsége miatt sorra kapta az egyházi elismeréseket. 1912-ben segédpüspökké nevezték ki, Firczák halála után pedig hivatalosan is ő vette át az egyházmegye irányítását. Munkácsi püspökké szentelése impozáns ünnepség keretében történt, amely nemcsak egyházi, hanem társadalmi szempontból is kiemelt esemény volt. A fejezet részletesen ismerteti Papp Antal kinevezésének körülményeit, közéleti elismertségét, valamint azt, hogyan vált a munkácsi püspökség egyik meghatározó alakjává.

A harmadik fejezetben arra vállalkoztam, hogy Papp Antal első világháború idején zajló püspöki szolgálatáról adok átfogó, különös tekintettel körleveleire, amelyek az egyházi élet irányítását, a hívek lelki támogatását és a szociális segítő tevékenységek szervezését szolgálták. Már a trónörökös házaspár meggyilkolása után közvetlenül kiadott pásztorlevelében egységes gyászrendet írt elő, később pedig a háború kitörését követően a híveket a haza iránti hűségre, a katonai szolgálat vállalására és az egyházi élet háborús körülményekhez igazítására buzdította. Papp Antal kiemelt figyelmet fordított a hadiárvak, özvegyek és hadirokkantak támogatására: számos körlevelében karitatív gyűjtéseket hirdetett, és felszólította híveit és a papságot a Katholikus Patronage Egyesület, a Katolikus Karitás, valamint a Hadsegélyző Hivatal tevékenységének segítésére. Körlevelei nemcsak lelki útmutatást nyújtottak, hanem gyakorlati segítséget is: részletes tájékoztatást adott a hadifoglyokkal való kapcsolattartás lehetőségeiről, és utasította a papságot, hogy támogassa a híveket az írásos ügyintézésben.

A magiszteri munka negyedik fejezete Papp Antal munkásságának legvitatottabb és legnagyobb hatású döntését vizsgálja: a Gergely-naptár bevezetésének kísérletét a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyében. A fejezet részletesen bemutatja a Julián- és Gergely-naptár közötti eltérések történelmi, teológiai és társadalmi hátterét, valamint a naptárvita egyházfegyelmi és identitáspolitikai vetületeit.

A naptáregyesítésről szóló 1916. évi körlevélében Papp Antal világosan megindokolta döntését: a Gergely-naptár bevezetésében ő nem a hagyományok feladását látta, hanem a keleti szertartás hitelesebb, mélyebb megvalósításának lehetőségét. Bár a reform kezdetben püspöktársai és a klérus támogatását élvezte, a gyakorlati végrehajtás során komoly ellenállás mutatkozott a hívek részéről. A *Görög Katholikus Szemle* és más egyházi lapok is foglalkoztak a reform fogadtatásával, amely világossá tette, hogy a hívek jelentős része továbbra is a Julián-naptárhoz ragaszkodik. Valamint, hogy gyakran párhuzamosan ünnepelnek a régi és az új rend szerint. A reform végül 1918 novemberében, Papp Antal körlevelének hatására visszavonásra került. Ez a fejezet jól érzékelteti, hogy a naptárvita nem csupán egy belső egyházfegyelmi kérdés volt, hanem mély teológiai, közösségi és identitáspolitikai dilemmákat is felszínre hozott. A diplomamunka eredményei alapján megalapozottan állítható, hogy az adott történelmi korszak további vizsgálatot igényel, mivel számos olyan részlet azonosítható, amely eddig nem kapott kellő figyelmet, ugyanakkor részletesebb elemzésük jelentős történelmi hozadékkal járhat.

РЕЗЮМЕ

Метою дослідження було представити політичну та суспільну діяльність єпископа Мукачівського греко-католицького Антала Паппа (1912–1924) у контексті Першої світової війни. Для досягнення цієї мети вдалося зібрати та опрацювати низку пресових і архівних джерел.

У першому розділі роботи я представив історичне тло заснування Мукачівської греко-католицької єпархії. Цей розділ служить підґрунтям для глибшого розуміння єпископської діяльності Антала Паппа. У другому розділі розглянуто основні події з життя єпископа. До призначення Паппа єпископом я взяв за основу події, вже відомі з наукової літератури, які я доповнив пресовими та архівними матеріалами, намагаючись представити їх детальніше, ніж це було зроблено в попередніх дослідженнях, що дозволило виявити нові факти та деталі.

Життєвий шлях Антала Паппа детальніше розглядається у другому розділі. Він навчався у Напкорі, а згодом в Ужгороді та Левочі, ще з юних років вирізнявся своєю старанністю, дисциплінованістю та моральною стійкістю. Теологічну освіту здобував у Будапешті, а священничу службу розпочав поруч з єпископом Юлію Фірцаком, ставши його найближчим співробітником. Завдяки своїм винятковим організаторським здібностям, вірності та професіоналізму, він отримував численні церковні відзнаки. У 1912 році його призначили єпископом-помічником, а після смерті Фірцака він офіційно очолив єпархію. Його єпископське освячення відбулося в урочистій обстановці, що мало не лише церковне, а й суспільне значення. У цьому розділі детально описано обставини його призначення, суспільне визнання та те, як він став однією з провідних постатей Мукачівської єпархії.

У третьому розділі я намагався дати всебічну характеристику діяльності Антала Паппа під час Першої світової війни, з особливим акцентом на його посланнях, які були спрямовані на управління церковним життям, духовну підтримку вірян та організацію соціально-допоміжної діяльності. У першому ж посланні після вбивства спадкоємця престолу він запровадив загальний порядок жалоби, а після початку війни закликав вірян до вірності батьківщині, до виконання військового обов'язку та до пристосування церковного життя до умов воєнного часу. Він приділяв особливу увагу підтримці сиріт, вдів і поранених воїнів: у численних посланнях оголошував благодійні збори, закликав вірян і духовенство до підтримки діяльності Католицького патронажного товариства, Католицької благодійної організації та Військової допомогової служби. Його послання були не лише духовними настановами, але й практичними інструкціями: надавали інформацію про можливості зв'язку

з військовополоненими та закликали священників допомагати вірянам в оформленні документів.

Четвертий розділ магістерської роботи присвячено найсуперечливішому та найвпливовішому рішенню Антала Паппа – спробі впровадження григоріанського календаря в Мукачівській греко-католицькій єпархії. У розділі докладно висвітлено історичні, богословські та соціальні аспекти відмінностей між юліанським і григоріанським календарями, а також дисциплінарні та ідентифікаційні виміри календарної суперечки.

У пастирському посланні 1916 року про об'єднання календарів Папп чітко обґрунтував своє рішення: у впровадженні григоріанського календаря він не бачив відступу від традиції, а навпаки – можливість глибшого та автентичнішого втілення східного обряду. Хоча спочатку реформа отримала підтримку з боку єпископів і духовенства, під час її реалізації з'явився серйозний спротив серед вірян. Реформу широко обговорювали у *«Görög Katholikus Szemle»* (*«Греко-Католицькому Огляді»*) та інших церковних виданнях, які засвідчили, що значна частина вірян продовжує дотримуватися юліанського календаря. Часто святкування відбувалося паралельно – за старим і новим стилем. Зрештою, у листопаді 1918 року, під впливом чергового послання Паппа, реформу було скасовано. Цей розділ яскраво демонструє, що календарне питання було не лише внутрішньою церковною дисциплінарною справою, а й торкалося глибоких богословських, спільнотних та ідентифікаційних проблем.

На основі результатів дипломної роботи можна обґрунтовано стверджувати, що зазначений історичний період вимагає подальшого дослідження, оскільки містить чимало недостатньо вивчених аспектів, детальніший аналіз яких може мати значну історичну цінність.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE

I. LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Püspöki körlevelek, Bendász István Görögkatolikus Könyvtár és Levéltár

1. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 1253 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek II. (1915)
2. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 1293 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek II. (1915)
3. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 2103 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek V. (1916)
4. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 2660 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek VI (1916)
5. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 2660 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek VI (1916)
6. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 3399 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek VI. (1915)
7. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 4260 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek VI. (1915)
8. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 5461 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek VIII (1914)
9. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 5626 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek XI (1916)
10. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 610 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek I. (1915)
11. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 6399 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek XI. (1914)
12. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 65 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek I. (1915)
13. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 702 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek I. (1915)
14. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 7398 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek X (1918)

15. *Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 7518 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek XI (1918)
16. *Papp Antal főpásztori szózata és rendelete a munkácsi egyházmegye híveihez.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek VI (1916)
17. *Firczák Gyula a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 3127 sz. rendelete.* Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek II. (1912)
18. *Firczák Gyula munkácsi püspök meghatalmazó levele Papp Antal püspöki helynöknek a Hajdúdorogi egyházmegye felállításával kapcsolatos tárgyalásokon való részvételre.* Ungvár, 1912. február 5.
19. *Archivio Segreto Vaticano, Arch. Nunz. Vienna 767. fasc. 2. fol. 109rv. Tisztázat.* Kiadva: a bécsi nunciatura levéltárában őrzött tisztázat alapján.

II. KORABELI LAPOK, FOLYÓIRATOK

20. FARKAS Ernőd: „Ungvár jövőd püspöke. (Apróságok Papp Antalról.)” *Ung.* 1912. április 21. 16. sz.
21. KARPINECZ Emánuel: Papp Antal. *Határszéli Újság*, 1912. október 14. 40. sz. s. p.
22. REVIZOR: Liturgikus gondolatok, *Görög Katholikus Szemle*, 1918. január 13., 18. évf. 2. sz.
23. Sz.n.: „*Agitáljunk, szervezkedjünk.*” *Görög Katholikus Szemle*, 1918. december 22. 51. sz.
24. Sz.n.: „Csendben, minden külsőség nélkül ünnepli meg ma Hajdudorogi Papp Antal érsek püspökké szenteltetésének harmincadik évfordulóját.” *Magyar Élet*, 1942. április 29. 96. sz.
25. Sz.n.: „Püspök szentelés.” *Miskolczi Napló*, 1913. október 5. 229. sz.
26. Sz.n.: A jövőd munkácsi püspök. *Budapesti Hírlap*, 1912. április 13. 89. sz.
27. Sz.n.: A munkácsi püspök felszentelése. *Határszél Újság*. 1912. október. 5. 84. sz.
28. Sz.n.: A naptáregyesítés történetéből, *Görög Katholikus Szemle*, 1916. július 30., 31. sz.
29. Sz.n.: A naptáregyesítés végrehajtása. *Ung*, 1916. május 14. 20. sz.
30. Sz.n.: A naptáregyesítésről, *Görög Katholikus Szemle*, 1917. január 28., 4. sz.
31. Sz.n.: A szerajevói tragédia.” *Görög Katholikus Szemle*, 1914. július 5., 27. sz.
32. Sz.n.: Az új munkácsi püspök felszentelése. *Budapesti Hírlap*, 1912. október 15. 243. sz.
33. Sz.n.: Directoriumi utasítás az átmeneti időre. *Görög Katholikus Szemle*, 1918. december 1. 48. sz.
34. Sz.n.: Firczák Gyula. *Ung*, 1912. június 2. 22. sz.
35. Sz.n.: Firczák püspök utóda. *Pesti Napló*, 1912. április 13. 89. sz.
36. Sz.n.: Firczák püspök utóda. *Pesti Napló*, 1912. április 13, 89. sz.
37. Sz.n.: Főpásztorunk a hadiárvákért. *Görög Katholikus Szemle*, 1916. május 14., 20. sz.

38. Sz.n.: Hivatalos rész, *Budapesti Közlöny*, 1912. április 13. 84. sz. 1.
39. Sz.n.: Megfigyelések. *Görög Katholikus Szemle*, 1916. május 14. 20. sz.
40. Sz.n.: Megvan a naptáregyesítés. *Ung*, 1916. április 16. 16. sz.
41. Sz.n.: Megvan a naptáregyesítés. *Ung*, 1916. április 16. 16. sz.
42. Sz.n.: Naptáregyesítés. *Ung*, 1909. január 24. 7. sz.
43. Sz.n.: Naptáregyesítés. *Ung*, 1909. május 5. 36. sz.
44. Sz.n.: *Naptárhasználat*, *Görög Katholikus Szemle*, 1916. november 5., 45. sz.
45. Sz.n.: Papp Antal a püspökjelöltek között. *Határszéli Újság*, 1912. január 29., 5. sz.
46. Sz.n.: Papp Antal érsek gyásza. *Magyar Jövő*, 1930. december 13. 283. sz.
47. Sz.n.: Papp Antal munkács egyházm. koadjutor-püspök. *Ung*, 1912. április 14. 15. sz.
48. Sz.n.: Papp Antal munkács egyházm. koadjutor-püspök. *Ung*, 1912. április 14., 15. sz.
49. Sz.n.: Püspökszentelés. *Ung*, 1912. október 13. 41. sz.
50. Sz.n.: Püspökszentelés. *Ung*, 1912. október 13. 41. sz.
51. VARGHA Géza: A püspökszentelés ünnepe. *Ung*, 1912. október 13. 41. sz.
52. VOLOSIN Ágoston: A naptáregyesítésről. *Ung*, 1908. december 6. 49. sz.

III. PUBLIKÁLT FORRÁSOK, KORDOKUMENTUMOK

53. *A magyar állami hadiárvagondozás 10 éve, 1919–1929*, szerk. Felsődriethomai – Pettkó-Szandtner Aladár, Budapest: M. Kir. Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium, 1929.
54. *Melléklet a 8.591/1915. B. M. eln. számú körrendeletéhez. Posta- és Távirádavezérigazgatóság 773/1915. sz.* In: *A háborúval kapcsolatos törvények és rendeletek gyűjteménye*. II. füzet. Budapest. 1915.
55. MELLES Gyula: *Az Ungvári Görög Katholikus tanítónőképző, polgári és elemi leányiskolák s az ezekkel kapcsolatos nevelő intézetek értesítője az 1912–1913-is iskolai évről*. Unió könyvnyomda részvénytársaság, Ungvár. 1913.
56. VÉGHSEŐ Tamás: Források a magyar görögkatolikusok történetéhez 1917–1925. IV. köt. (Collectanea Athanasiana II, 4/4.), Nyíregyháza 2020. 101-104.

IV. MONOGRÁFIÁK, SZAKKÖNYVEK

57. „...a Munkácsi Egyházmegye fejedelme...”: Tanulmányok és források Firczák Gyula munkácsi püspök munkásságának megismeréséhez. Szerk. MAROSI István. Nyíregyháza–Beregszász, 2019.

58. BOTLIK József: *Hármas kereszt alatt. Görögkatolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig* (1646–1997). Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 1997.
59. CHRISTOPHER Clark, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*, Penguin Books, 2013. 5.
60. DUPKA György: *Kárpátalja magyar művelődéstörténete*. Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 2017.
61. HODINKA Antal: *A munkácsi görögkatolikus püspökség története a 17. századig*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1910. 34-37.
62. Margaret MacMillan, *The War That Ended Peace: The Road to 1914*, Random House, 2013.
63. MOLNÁR Ferenc: *A munkácsi egyházmegye az 1848–49. évi magyar forradalom és szabadságharc forgatagában*, II. RF KMF-„RIK-U” Kft, Beregszász-Ungvár, 2023.
64. PIRIGYI István: *A magyarországi görögkatolikusok története I.* Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza 1990.
65. ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*, Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
66. SZAKÁL IMRE, „Rend, fegyelem, összetartás, s nem lesz panasz többé a Kárpátok bércei között” – *Iratok Ruszka Krajna történetéhez (1918-1919)*, Beregszász – Ungvár 2018.
67. VÉGHSEŐ Tamás: *Bizánci rítus, katolikus hit, magyar identitás – Magyar görögkatolikusok I. Történelem*. Nyíregyháza, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2022.

V. TUDOMÁNYOS TANULMÁNYOK ÉS SZAKCIKKEK

68. BAÁN István: „Bacsinszky András munkácsi püspökké való kinevezése.” In: Véghseő Tamás (szerk.): *Bacsinszky András munkácsi püspök. A Bacsinszky András munkácsi püspök halálának 200. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*. Collectanea Athanasiana I. Studia vol. 6. Nyíregyháza, 2014.
69. JANKA György: A Munkácsi Egyházmegye felállítása. In *Athanasiana*, 1997. 4. sz.
70. MAROSI István: *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye Papp Antal püspöki kinevezésének idejében*. In: „Az Úr az én erősségem.” (Zsolt 18,3): 150 éve született Papp Antal címzetes küzikei érsek. Szerk. Véghseő Tamás. Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2023.
71. MOLNÁR Ferenc: *A munkácsi püspökség kísérletei egy önálló görög katolikus érsekség felállítására a 19. század közepéig*. In Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2013, 1. sz.
72. VÉGHSEŐ Tamás: Az ungvári unió kérdései. In: *Vigilia*, 2022, 7. sz.

VI. INTERNETES FORRÁSOK

73. *Codex Iuris Canonici* (CIC), 403. kánon. Interneten:
https://torvenykonyv.katolikus.hu/www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/hu/documents/cic_konyvII_0403-0411_hu.html [Utolsó letöltés: 2025.04.25]
74. KISS-RIGÓ László (szerk.): *Katolikus Egyházi Lexikon*, Szent István Társulat, Budapest, 2005 Interneten: <https://lexikon.katolikus.hu/O/officium.html> [Utolsó letöltés: 2025.05.02]
75. *Kr. e. 45. január 1. – A Julián-naptár bevezetése*. Interneten:
<https://rubicon.hu/hu/kalendarium/kr-e-45-január-1-a-julian-naptar-bevezetese> [Utolsó letöltés: 2025.04.29]
76. Magyar Katolikus Lexikon: *Panachida*. Interneten:
<https://lexikon.katolikus.hu/P/panachida.html> [Utolsó letöltés: 2025.05.02]
77. *Ortodox naptár – Magyar Katolikus Lexikon*. Interneten:
<https://lexikon.katolikus.hu/O/ortodox%20napt%C3%A1r.html> [Utolsó letöltés: 2025.04.30]
78. Pápai kitüntetések: Protonotárius Apostolicus.” Magyar Kurír,
<https://www.magyarkurir.hu/hirek/papai-kituntetesek-3> [Utolsó elérés: 2025.04.22]
79. *Papp Antal képmása*, Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Arcképgyűjtemény, Arckép_0256. Interneten: <https://fototer.oszk.hu/torteneti-fenykepek/papp-antal-kepmasa/fototer.oszk.hu+2> [Utolsó letöltés: 2025.05.14]
80. SZEKERES Sándor: *Az eltévedt időszámítás elmélete I*, Academia.edu, 2023 Interneten:
<https://www.academia.edu/104390806/> [Utolsó letöltés: 2025.04.30]
81. TARJÁN M. Tamás: *1582. február 24. – A Gergely-naptár bevezetése*. Interneten:
<https://rubicon.hu/hu/kalendarium/1582-február-24-a-gergely-naptar-bevezetese> [Utolsó letöltés: 2025.04.29]

MELLÉKLETEK

1. melléklet: A munkácsi püspökök tablója. A képen középen XI. Piusz pápa, balján Firczák Gyula és Papp Antal¹⁰⁵

¹⁰⁵ „...a Munkácsi Egyházmegye fejedelme...”: Tanulmányok és források Firczák Gyula munkácsi püspök munkásságának megismeréséhez. Szerk. Marosi István. Nyíregyháza–Beregszász, 2019. 399.

2. melléklet: Papp Antal képmása – Halmi Béla fotója¹⁰⁶

¹⁰⁶ „Papp Antal képmása”, Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Arcképgyűjtemény, Arckép_0256. Interneten: <https://fototer.oszk.hu/torteneti-fenykepek/papp-antal-kepmasa/fototer.oszk.hu+2> [Utolsó letöltés:2025.05.14]

3. melléklet: Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 1253 sz. rendeletében megjelenő minta a hadifoglyoknak szóló levél borítékához¹⁰⁷

Minta a hadifoglyoknak szóló levél borítékához		
Cimoldal	francia nyelven :	Hátoldal
Pour prisonnier de guerre. Monsieur Adám Kovácsics caporal Inf.-Reg. 60, Comp. 5. <u>prisonnier de guerre</u> Nikolsk ussuriski Russie d'Asie		Envoyeur: Eugen Kovácsics Budapest, VII., Sip-u. 8.
Cimoldal	német nyelven :	Hátoldal
Pour prisonnier de guerre. Herrn Peter Berg Leutnant im Feldkanonen-Reg. 7. <u>Kriegsgefangener</u> Valjevo, Serbien, Gymnasium-Spital.		Aufgeber: Johann Kühn Zala-Lövö, Ungarn.

b) *Internáltaknak* Oroszországba, Szerbiába, Montenegróba, Nagybritanniába és Franciaországba küldhetők közönséges nyitott levelek és levelezőlapok. Franciaország kivételével a többi országokba ezek ajánlva is küldhetők.

A közlemény és a cím nyelvére, továbbá feladó nevének feljegyzésére nézve az a) alattiak tartandók szem előtt.

A címben kívánatos feltüntetni az internáltak magyarországi (horvát-szlavon) rendes lakóhelyét, pl. így: „Monsieur János Kovács habitant de Aszód *interné à Kiew, Russie*“. Ha a rendeltetési hely ismeretlen, kívánatos annak kitétele, hogy az illető mely országban (Russie, Serbie, Grande-Bretagne stb.) található.

Minta az internáltaknak szóló levél borítékához		
Cimoldal	francia nyelven :	Hátoldal
Pour interné 25 fillér Monsieur János Kovács habitant de Aszód, <u>interné</u> à Kiew, Russie, Rue de St. Nicolas 18.		Envoyeur: Pál Vörös Aszód, Hongrie.
Cimoldal	német nyelven :	Hátoldal
Pour interné 25 fillér Herrn Paul Zimmermann aus Köszeg, <u>interniert</u> in Meys, Rhône Frankreich.		Aufgeber: Stefan Hauser Bezdan, Ungarn.

¹⁰⁷ Papp Antal a munkácsi görögkatolikus klérusnak címzett 1253 sz. rendelete. Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyei Körlevelek II. (1915)